

SOVYETLER'İN KIBRIS TUTUMLARI 1965-1970

Asistan Aysel İ. AZİZ

1. GİRİŞ :

Doğrudan doğruya taraf olmamakla birlikte, büyük devlet olmalarından ötürü Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorununda 1965-70 yılları arasında izledikleri tutumu bu yazımızda incelemeye çalışacağız. Ancak, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs konusundaki tutumunu bu sure içinde daha iyi inceleyebilmemiz için, sorunun başlamasından yani aralık 1963 den, sorunun gelişerek sürdüğü 1964 yılı içindeki tutumlarının ne olduğunun kısa bir özetini yapmak gerekir.¹

Sovyetler Birliği, Kıbrıs sorununun ilk devrelerinde denilebilir ki tüm olarak Kıbrıs Rumlarını ve yönetimini desteklemiştir. Öyleki, bu devre içinde —özellikle ilk devrede— Kıbrıslı Türklere yapılan saldırıları ülkenin iç sorunu olarak göstermeye çalışmış ve bunun sorumlularının NATO ülkeleri, bunun yayında Türkiye olarak göstermiştir. Bu tutumun nedenlerini dört ana noktada toplayabiliriz :

1. Kıbrıs Rumları arasında komünizmin yaygın oluşu, hatta kanunî olarak çalışabilen bir örgütün, AKEL'in bulunuşu.
2. Yunanistan'da sol meyilli Papaandreu hükümetinin iş başında oluşu.
3. Sovyetler Birliği'nce Batılı Emperyalistlerden biri olarak tanınan İngilizlerin Kıbrıs'da üslere sahip olması.
4. Türk-Sovyet ilişkilerinin soğuk oluşu.

İşte bu ana nedenlerden ötürü, Sovyetler Birliği olayların çıkışından, özellikle Khrushchev'in uzaklaştırılmasına kadar olan

(1) AZİZ Aysel, «1964 yılında Kıbrıs Burhanı ve Sovyetler Birliği», S.B.F. Dergisi, Cilt : XXIV, Sayı : 3, sh. 167-210

devrede Makarios'un yanında yer almış; bu durumu, verdikleri notalarla, yaptıkları konuşmalarla birçok kez açıklamıştır.

1964 yılı sonbaharında Türk Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Sovyetler Birliği'ne yaptığı gezi ile Sovyet tutumu biraz değişmiş ve Türkiye ile ilgili suçlamalar bırakılmıştır. Bunda, kuşku yokki, Makarios'un «bağımsızlık» yerine «ENOSIS» sloganına sıkı sıkı sarılması da etki yapmıştır.

2. SOVYET HEYETİNİN TÜRKİYE'Yİ ZİYARETİ :

Sovyetler Birliği'nin 1965 yılında Kıbrıs tutumlarını somut olarak gösteren ilk olay, Sovyet Parlamento heyetinin Türkiye'ye yapmış olduğu ziyarettir. Bu ziyaret, Türk-Sovyet ilişkileri yönünden olduğu kadar, Sovyetlerin Kıbrıs sorunundaki tutumları yönünden de önemlidir. 1964 yılında Türk Parlamento Heyetinin Sovyetler'e yapmış olduğu ziyareti iade amacı ile yapılan bu ziyaret, 4 - 15 Ocak 1965 tarihinde PODGORNÝ başkanlığındaki bir heyet tarafından yapılmıştır. Sovyetler Birliği bu ziyarete önem vermiş ve Podgorny gibi oldukça güçlü bir yöneticisini Türkiye'ye göndermiştir.

Çünkü Podgorny, Komünist Parti Presidiyumunda Birinci Genel Sekreter, Başkan ve Devlet Başkanından sonra dördüncü olarak gelen üye ve bu görüşmeleri en büyük yetki ile yürütecek kimse idi.²

Yapılan görüşmelerin ağırlık noktası Kıbrıs konusu olmuştur. Görüşmelerde, kurul başkanı Podgorny, ENOSİS'e veya başka bir askeri karışmaya taraftar olmadıklarını, B.M. üyesi bir devletin haritadan silinmesine göz yummayacaklarını; Adanın bağımsız olarak devamını arzuladıklarını belirtmiş ve :

«...Adada iki toplumun bulunması bir gerçektir. Rusya her iki topluluğun haklarını güven altında görmeyi arzulamaktadır» demiştir.³

5 Ocak 1965 tarihinde T.B.M.M. de yaptığı konuşmasında ise Podgorny, yine Kıbrıs konusuna değinmiş ve daha önce söylenenleri tekrar ederek,

«...Biz, Kıbrıs sorununun, Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, her iki ulusal toplumun barış içinde ya-

(2) Milliyet Gazetesi, 4 Ocak 1965.

(3) Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ocak 1965.

şamasını sağlayacak bir şekilde kanuni haklarına saygı ve Adada iki ulusal toplumun varlığını tanıma esasında barış yolu ile çözümlenmesine taraftarız. Bu tutum, bütün Kıbrıslıların yararına uygundur kanısındayız.

Kıbrıs sorunu, hiç bir yabancı karışma ve özellikle askerî karışma olmadan barışçı yollarla halledilmelidir. Karışma, Kıbrıslılara : hem Rumlara, hem Türklere yeni felâketler getirebilir. Kıbrıs sorunundaki tutumumuzun bütün ilgili taraflarca, barış ve halkların gerçek bağımsızlığı dâvasını aziz bilen herkesçe anlayışla karşılanacağını umuyoruz».⁴

Yaptığı bir basın konferansında kendisine Kıbrıs ile ilgili olarak sorulan soruları ise Podgorny şöyle cevaplamıştır: Kıbrıs'a gönderilen Sovyet silâhları için;

«Kıbrıs'a, son kriz çıkmadan önce, aramızda ki ticaret anlaşması gereğince az sayıda savunma silâhları gönderdik. Bunlar, hafif piyade silâhları idi. Hiçbir şekilde ağır silâhlar gönderilmemiştir. Ayrıca, bunların Türklere karşı kullanılmaması da başlıca şartımız olmuştur. Sovyetler Birliği, saldırıya elverişli silâh vermemiştir» demiş, ancak bu silâh yardımının devam edip etmeyeceği konusunda herhangi bir şey söylemekten kaçınmıştır. Podgorny Londra ve Zürih Anlaşmaları konusunda sorulan bir soruya ise;

«...Bu anlaşmalar yapılırken Sovyetler Birliğine bilgi verilmemiştir, sorulmamıştır» şeklinde cevap vermiştir.⁵

Görüşmeler sırasında Sovyet Parlamento Kurulundan bir yetkilinin federatif sistem hakkında söyledikleri ise oldukça ilgi çekicidir :

«... İki toplum bağımsız bir yönetim altında yaşayacaktır. Ne Türkleri ne Rumları Kıbrıs'tan çıkarmağa, atmaya imkân var mıdır? O zaman, birlikde yaşamaları zorunludur. Bu, Rusya'daki iki Cumhuriyetin bir arada yaşaması gibidir. Biz nasıl yaşıyoruz? Bizim düşüncemiz budur. Bunu Başbakanınıza da anlattık. Bizim tezimiz, Türk tezine çok yakındır. Hemen hemen aynıdır. Makarios'un tutumunu onaylamamız olanağı yoktur. O ırkçılık yapıyor. ENOSİS istiyor.»⁶

(4) Dışişleri Belleteni 1965, Sayı : 4, sh. 47.

(5) Cumhuriyet Gazetesi, 7 Ocak 1965.

(6) Belleten, op. cit., sayı : 4, sh. 48.

Resmi olmayarak söylenen bu sözler, Sovyetlerin Kıbrıs'ta ne türlü bir federatif sisteme taraftar oldukları hakkında biraz olsun bilgi vermektedir.

Podgorny başkanlığındaki Sovyet Parlamento Kurulunun Türkiye'ye yapmış olduğu bu ziyaretin bir bilânçosu yapılacak olursa, şu hususlar göze çarpar: Podgorny yaptığı konuşmalarla, Sovyetlerin eski görüşlerini doğrulamaktan ve bir kere daha tekrar etmekten ileri gidememiştir. Çünkü, yine Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve iki toplumun varlığı prensibi kabul edilmiştir. Genel olarak, iki ay önce yayınlanan Erkin-Gromyko ortak bildisinden tek farkı yoktur. Ancak, Londra ve Zurich anlaşmaları konusundaki sözleri gerek Türk hükûmeti ve gerekse Türk kamu oyunda endişe ile karşılanmıştır. Dışişleri bakanı Erkin'in Moskova gezisi sırasında imzalanan ortak bildiride, uluslararası anlaşmalara saygı ilkesi kabul edildiğine göre, Podgorny'nin sözleri ile aralarında çelişme olduğu kanısını uyandırmıştır. Ayrıca Podgorny'nin bu sözleri aynı zamanda yadırganmıştır. Çünkü, hiçbir zaman bir anlaşma yapılırken Sovyetler Birliğine sorulmamakta ve ancak Birleşmiş Milletler'e tescil ettirilmektedir. Londra ve Zurich anlaşmalarınının B.M. de tescili sırasında ne Sovyetler ve ne de başka bir devlet karşı olmadığına göre, Sovyetlerin bu tutumlarını hukuki yönden anlamlandırmak zordur. Sovyetleri bu anlaşmalara karşı bu kadar sakıntılı davranmaya yönelten husus şu olabilirdi: Londra ve Zurich anlaşmaları dokuz ayrı sözleşmeden meydana gelmiştir. Bunlardan birincisi iki küçük toprak parçasını İngiltereye üs olarak vermekte; ikincisi ise, Türkiye ve Yunanistan'a Kıbrıs'ta asker bulundurma hakkı, üçüncüsü ise, Garantör devletlere «karışma hakkını» tanımaktadır. Rusyanın anlaşmalara başlangıcından beri karşı olduğu bilinmektedir. Ancak, bu iki anlaşmada aynı zamanda, «iki toplumun varlığı konusu» ve «iki ulusal toplumun kanunî haklarına saygı» esasları da egemendir. Sovyetler bu esası kabul ettiğine göre, bu anlaşmaların bir kısmını tanıyor, bir kısmını tanımıyor demektir.⁷

Ayrıca, Sovyet Kurulundan bir üyenin, Türk tezi olan federasyonu çözüm yolu olarak uygun bulduklarını söylemeleri de ileri bir adım olarak kabul edilebilir. Podgorny'nin Kıbrıs'a gönderilen Sovyet silâhları hakkında söyledikleri ise kuşku getiren sözlerdir. Bu konuda bir konuşma yapan Türk Toplum önderlerinden Rauf

(7) SAĞLAMER Kayhan, «Londra ve Zurich Anlaşmaları», Cumhuriyet Gazetesi, 17 Ocak 1965.

Denktaş, «Rumlara verilecek her türlü silâh muhakkak ki masum Türkleri öldürmek için kullanılır» demiştir.⁸

Podgorny başkanlığındaki Sovyet Kurulunun Türkiye'yi ziyareti Atina ve Kıbrısta endişe ile izlenmiş ve gerek Yunan hükümetini ve gerekse Makarios'u ciddi olarak düşündürmüştür. Bundan ötürü de Yunanistan ve Makarios başlangıçta B.M. yolu ile Kıbrıs sorununa bir çözüm yolu bulunması hususunda verilen önemin azaltılması için çaba göstermeye başlamışlardır. Çünkü, Sovyetlerin tutumlarını açıkça belirtmelerinden sonra, B.M. de Yunanistan ve Makarios'un görüşleri lehinde bir karar alınması güçleşmekte idi. Yine Podgorny'nin Türkiye ziyareti ile ilgili olarak, Kıbrıs Komünist partisi AKEL'in Sekreteri başkanlığındaki üç kişilik bir kurul «aydınlatma görevi»nde bulunmak üzere Moskova ve diğer Komünist bloku devletlerinin başkentlerine gitmişlerdir. Bu arada Podgorny'nin yaptığı konuşmalar Kıbrısta tepki ile karşılanmış ve bu hususta bilgi isteyen Kıbrıs Komünist Partisi ile Sovyetlerin Kıbrıs Büyük Elçiliği arasında bir anlaşmaya varılamamıştır⁹.

Podgorny'nin Türkiye ziyaretinden dönüşünde, Sovyet Televizyonunda yaptığı konuşmasından da bu ziyaretinden oldukça hoşnud kaldığı anlaşılmaktadır. TASS ajansı tarafından yayınlanan konuşmasında Podgorny, Türkiye'de olumlu görüşmeler yaptığını belirterek, Kıbrıs konusunda şunları söylemiştir :

«...Biz, özellikle Kıbrıslıların yararına olarak, Kıbrıs sorununun barışçı yollarla çözümlenmesini ısrarla memleketimizin istediğini belirttik. Kıbrıs sorunu ancak, kayıtsız şartsız, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlık, hükümranlık ve toprak bütünlüğü esaslarından hareket edilerek ve her iki -Yunan ve Türk- ulusal toplumların meşru haklarına saygı ve dış karışma olmaksızın çözümlenebilir».¹⁰

3. GROMYKO'NUN DEMECİ :

Sovyetler Birliği Kıbrıs konusunda Dışişleri Bakanı Gromyko'nun 1965 yılının ocak ayında verdiği demeci ile Türk tezi lehinde ileri bir adım daha atmıştır.

21 ocak 1965 tarihinde Sovyet Dışişleri Bakanı A. Gromyko Izvestia gazetesinin;

(8) Milliyet Gazetesi, 7 Ocak 1965.

(9) Cumhuriyet Gazetesi, 10-14 Ocak 1965.

(10) The Current Digest, of Soviet Press Vol. XVIII, No: 6, sh. 29

«Kıbrıs'daki şu andaki durum ve Kıbrıs sorunununun çözümü için ileri sürülen çeşitli projeler hakkında ne düşünüyorsunuz?» şeklindeki sorusunu şöyle cevaplamıştır :

«Kıbrıs sorunu günün hararetli konularından biri olmaya devam etmektedir. Sovyetler Birliği, B. M. üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü prensiplerini azim ve sebatla savunmaktadır ve bu ülkenin içişlerine herhangi bir dış karışmada bulunulmasına aleyhdardır. Bazı NATO çevrelerinin, Kıbrıs'ı kendi üsleri durumuna getirmek amacı ile Kıbrıslılara kabul ettirmeye çalıştıkları plânlar kesin olarak red ve mahkûm edilmelidir. Bu tutumumuz, Kıbrıs halkının kendi bağımsız devleti çerçevesinde, kendi işlerini bizzat düzenlemek konusunda, şartsız ve vazgeçilmez hakkı hususundaki görüşümüzü belirtmektedir. Sovyet Hükümeti, Kıbrıs sorununun, Kıbrıs'daki hem Türk, hem Rum toplumlarına bağlı Kıbrıslıların huzur içinde yaşamalarını sağlayan meşru haklarını gereği gibi dikkate almak sureti ile, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı esasına dayanarak çözümlemesi gerektiği kanısındadır.

Kıbrıs Cumhuriyeti'ne tam ve gerçek bağımsızlık ve güven sağlanmalıdır. Bu amaçla, bu ülkede bulunan bütün yabancı kıt'aların geri çekilmesi ve yabancı askerî üslerin arınması zorunludur. Bu koşullar var olmadığı takdirde, Kıbrıs'ın iç sistemi hakkında yapılacak her teklif, yabancı yararları garanti altına alacak uygun olmayan bir çözümü Kıbrıs'a kabul ettirmeğe yönelmiş olacaktır. Bundan ötürü, şimdi asıl sorun, Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü güven altına almaktır.

Ancak, o zaman Kıbrıs halkı, başkalarını ilgilendirmemesi gereken tüm sorunları dış karışma olmaksızın serbestçe çözümlenebileceklerdir.

Kıbrıs devletinin iç örgütüne gelince, bu Kıbrıslıların kendilerini, Kıbrıs halkını ilgilendiren bir durumdur. Kıbrıs halkı, Rum ve Türk ulusal toplumlarının özel durumlarının tek, egemen ve birleşik bir Kıbrıs devleti çerçevesinde dikkate alınması ve bunların yararlarının gerçekleştirilmesini mümkün kılacak herhangi bir devlet şeklini bağımsız ve egemen olarak seçebilecektir. Federal bir şekil de seçebilirler. Bu şekil dahi, elbette tek, merkezi bir hükümetin, tek bir savunma örgütünün ve keza merkezileştirilmiş bir yönetim ve yargı örgütlerinin varlığını ön görmektedir. Kıbrıslılar kendi tarihi geleneklerini ve memleketlerinin hususi-

yetlerini de göz önünde tutarak diğer milletler tarafından bugüne kadar elde edilmiş tecrübelerden yararlanabilirler.

Tekrar ediyorum: Kıbrıs Cumhuriyetinin devlet yapısı sorununa bir çözüm yolu bulunması, Kıbrıs halkının bizzat halledeceği bir hükümlanlık konusudur. Bu sorunun hallinde her türlü dış karışma girişimi de şiddetle kınanmalıdır». ¹¹

Gromyko'nun demecini inceleyecek olursak, herşeyden önce şunu söylemek gerekir ki, Sovyetlerin bu demeci şimdiye kadarki Sovyet tutumunun Türk tezi olan «Federasyon»a en yakın olanıdır. Çünkü, demecde daha önce belirtilen ENOSİS'e karşı oluş tekrarlanmakta, bunun yanı sıra yeni bir unsur olarak, Türk tezi olan Federasyonun kabul edildiği, benimsendiği açıkca belirtilmektedir. Aynı şekilde, Self-determinasyona değinmemiş olmaları da her türlü ENOSİS'e karşı olduklarını kesin bir dille anlatmaktadır.

Gromiko'nun bu demeci önemli yankıların doğmasına neden olmuştur. Demeç, Türkiye'de olumlu karşılanmış ve Türk hükümeti 22 Ocak 1965 tarihinde Dışişleri yetkilileri aracılığı ile şu demeci yayınlamıştır :

«...Beyanat müsbet karşılanmıştır. Bu beyanat ile Sovyetler Birliği ENOSİS karşısında bulunduğunu açıkca bildirmiştir. Saniyen, Kıbrıs meselesine hal tarzı bulunması bakımından da Türk tezi olan federasyonu destekleyen bir tutum almıştır.

Filhakika, Sovyet Hariciye nazırının beyanatında, Rum çevrelerinde bağımsız bir devletin bağımsızlığına son verebilmek gibi garip ve esassız tefsirlere alem olmuş bulunan 'Self-Determination' ibaresi mevcut değildir. Buna mukabil, beyanatta Kıbrıslıların kendi içişlerini kendilerinin tanzim etmelerinden bahs olunmaktadır. Bu ifadenin Rumların ve Yunanlıların anladığı manada Self-Determination ile hiçbir ilgisi yoktur. Kaldı ki, bu ifade 'Bağımsız devletlerin içerisinde' sözleri ile de ayrıca takyit edilmiş olmakla Kıbrıslıların, Kıbrısın bağımsızlığı haricinde bir karar almağa yetkili olmadıklarını açıkça belirtmektedir.

Beyanat, işaret edildiği gibi, Sovyet Hükümetinin ister kademe li, ister doğrudan doğruya her türlü ENOSİS hareketinin karşısında olduğunu göstermektedir.

(11) Belleten, Op. cit., sayı: 4, sh. 56-57

Beyanattaki diğer önemli bir nokta iki millî cemaatin varlığının ve bunların kanunî haklarının teyid edilmiş olmasıdır. Bağımsızlık statüsü içersinde Rumlar ve Türkler içişlerini kararlaştırırken, Türk ve Rum Millî Cemaatlerinin kanunî haklarının tamamıyla dikkate alınması ve iç nizamın iki cemaat arasında barış içinde yaşamayı temin edebilecek bir şekilde olması gerektiği sarahaten belirtilmektedir.

Sovyetler Birliği, bağımsız Kıbrıs'ta federal bir idarenin kurulabileceğini kabul etmekte ve bu konuda verilen izahat federal idareyi desteklediklerini göstermektedir .

Yabancı kuvvetlerin ve üslerin Kıbrıs'tan kalkması yolundaki Sovyet arzusu ise yeni değildir. Yabancı kuvvetler deyince bundan herşeyden evvel muahedeleri ihlâl ederek, Kıbrıs'a gönderilen 10 - 15 bin kişilik Yunan ordusunu anlamak gerekir. Halen, İttifak Andlaşması icabı Adada bulunan Türk kontenjani, Kıbrıs'ın iç işlerine hiçbir veçhile karışmamıştır. Statüsü, Andlaşmalarla tesbit edilmiş ve daima hukukî çerçeve içerisinde kalmıştır.

Beyanatta, Birleşmiş Milletler üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyeti diye tasrihte bulunulmuş olmakla, Andlaşmalara saygı prensibi de gözden uzak tutulmamıştır.»¹²

Gromyko'nun demecinin Türkiye'de ne derece olumlu karşılandığı, 1965 yılı Şubat ayında, bütçe görüşmeleri sırasında Dışişleri Bakanı Hasan Işık'ın Senato'da Kıbrıs konusunda yaptığı şu konuşma ile daha açıkça anlaşılmaktadır.

«..... Sovyet Dışişleri Bakanı A. Gromyko, 21 Ocak tarihinde İzvestia gazetesine, malûmunuz olduğu veçhile, Kıbrıs'la ilgili bir demeç vermiştir. Bu demeçle Sovyetler Birliği ENOSİS karşısında olduğunu açıkça ifade etmiş ve Kıbrıs meselesine bir çözüm yolu olarak federasyonu destekleyen bir tutum almıştır.

Demecin önemli noktalarından birincisi, metinde Yunanistan ve Kıbrıslı Rumlar tarafından bağımsız bir devletin bağımsızlığını yok etmek gibi tamamen yersiz bir şekilde tefsir edilmek istenen self-determinasyona atıf yapılmamış olmasıdır. Diğer, iki cemaatin varlığını ve bunların kanunî haklarını teyid etmesidir. Sovyetler Birliği bağımsız bir Kıbrıs'da federal bir idare kurulabileceğini kabul etmekte ve demeçde yer alan izahlar bu sistemi desteklediğini göstermektedir.

(12) Ibid, sh. 58.

Kıbrıs konusunda iki memleketin görüşleri arasında meydana gelen bu dikkate değer benzerliğin, milletlerarası alanda millî dâvamızın daha büyük bir emniyetle yürütülmesi bakımından taşıdığı önem aşikârdır. Sovyet Dışişleri Bakanının demecinin bütün dünyada ve Kıbrıslı Rumlarla Yunanistan'da hasıl ettiği tepkiler bunun en bariz delilidir...

Müttefiklerimizin ve Sovyet Hükûmetinin tutumunda görülen bu müsbet gelişmeler, şüphe yokki, Asamblede durumumuzu önemli nisbette takviye etmektedir. Asya-Afrika grubuna mensup memleketlerin bir kısmının da Kıbrıslı Rumların ve Yunanlıların ilhâkçı emellerini daha iyi takdir ettiklerini ve bizim görüşümüze temayüle başladıklarını memnuniyetle müşahede etmekteyiz.»¹³

Her iki demeç de, Gromyko'nun vermiş olduğu demecin Türkiye'de ne ölçüde olumlu karşılandığını açıkça göstermektedir. Denilebilir ki bu demeçle, Sovyetler Birliğinin Kıbrıs tutumları, Türk tezi lehinde olarak, iyice belli olmuş ve bu durum Türk-Sovyet ilişkilerine bir bahar havası getirmiştir.

Gromyko'nun demeci Türkiye'de olumlu karşılanmasına karşılık, Yunanistan ve Kıbrıs Rum çevrelerinde tepki ile karşılanmış ve adetâ panik havası yaratmıştır. Konu ile ilgili olarak bir konuşma yapan Yunanistan Başbakanı Papaandreu şu karşılığı vermiştir:

«Yunan Hükûmeti Yunan dış siyasetini uyguluyor; siyasetimiz hiçbir vakit başkalarının onayına veya muhalefetine bağlı olmamıştır. Siyasetimiz tasvip gördüğü vakit memnunluk duyarız, tasvip görmediği vakit üzülürüz. Fakat her iki durumda da hareket hattımız değişmez. Zaten siyasetimizi Yunan dış siyaseti diye adlandırmamızın sebebi budur. Biz, Kıbrıs için kendi geleceğini seçme hakkının da bulunduğu kayıtsız şartsız bağımsızlığı savunuyoruz ve bu görüşümüzü Birleşmiş Milletler yasasındaki ilkelere dayandırıyoruz. Gelecekte de bu siyaseti izleyeceğiz. Biz kendi ülkelerimizi savunacağız, bu ülkeler aynı zamanda hür dünyanın ülkeleridir. Mücadelemiz için gerekli gücü bundan alıyoruz.»¹⁴

Aynı konuda Yunan Dışişleri Bakanı Kostopulos ise, 22 Ocak da verdiği bir demeçde şöyle diyordu:

«M. Gromyko'nun teklifleri, Kıbrıs meselesini kabule şayan bir şekilde halletmediği gibi bunlarda federal sistemin ne suretle

(13) Ibid, sh. 55.

(14) Ibid, sh. 59.

ve hangi bölgelerde uygulanabileceğinin tasrihinden de hasseten kaçınılmaktadır. Zira Kıbrıs'daki Türk azınlığı bütün Ada'ya yayılmış olup hiçbir bölgede çoğunluğu teşkil etmemektedir. Acaba M. Gromyko, sunî bir çoğunluk sağlamak maksadiyle, mecburî gücü öngören ve kabulü mümkün olmayan Türk tezine mi taraftardır? Acaba, M. Gromyko, Türk terroristleri tarafından bu güne kadar göçe zorlanan Kıbrıslı Türklerin dahi, gittikleri bölgedeki Rum halkı aksi istikamette mecburi göçe tabi tutulmadan, o bölgede çoğunluğu sağlamağa yetmediğini bilmekte midir? Nihayet, Sovyet Rusya'da bile, Stalin zamanında tehcir edilen Urallardaki Alman halkı eski yerlerine yerleştirilirken, bugünkü devirde, Kıbrıs'da bu derece iptidaî ve kabulü mümkün olmayan fikirlerin tatbiki doğru mudur?».¹⁵

Demeç, Yunanistan'ın gizli Komünist Partisi EDA tarafından da iyi karşılanmamış ve aynı gün Parti, yayınladığı bildiride Gromyko'nun görüşünün Kıbrıs'ın bünyesine uymadığını ve kendisi ile aynı fikirde olmadıklarını belirtmiştir. 24 Ocak 1965 tarihinde yayınlanan bir bildiride ise, EDA Partisinin sürülmüş I. sekreteri Konstantine Kolliyannis şöyle demektedir:

«Yunan Komünist Partisi, Gromyko tarafından Kıbrıs'ın şartlarına uymayan bir devlet bünyesinin, federal sistem gibi bir şeklin mümkün olabileceğini düşünemez».¹⁶

Demeç, Kıbrıs Rum çevrelerinde de olumsuz karşılanmış ve Makarios ilk anlarda demeç karşısında şaşkınlığa uğramıştır. Daha sonra ise, Sovyetlerin desteği olmadan da ENOSİS'i yapabileceğine kendini inandırmaya çalışmıştır. Bu konu ile ilgili olarak verdiği bir demeçde; «Kıbrıs probleminin federal sisteme dayanan bir hal tarzına bağlanması teklifi, üzerinde tartışma dahi yapılmadan reddedilecektir» demiştir.¹⁷

Ancak, Makarios'un bu kanısı uzun sürmemiş ve Lefkoşe'deki Sovyet Maslahatgüzârının şu uyarısı ile karşılaşmıştır:

«Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi, yani kuvvet yolu ile kabul ettirilmesi halinde Türkiye karışmaya karar verirse, Sovyetler Birliği Kıbrıs'a yardım için savaş tehlikesine atılmayacaktır. Sovyetler, ENOSİS bir hükûmet darbesi ile kabul ettirilecek olursa Kıbrıs'ın bölüneceği inancındadır».¹⁸

(15) Ibid.

(16) Keesing's Contemporary Archives, 1965-66, March, sh. 20630.

(17) Belleten, op. cit., sayı: 4, sh. 36.

(18) Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1965.

Sovyet Maslahatgüzârının bu sözleri oldukça önemlidir. Çünkü, Makarios'un isteklerine tüm olarak set çeker nitelikde idi ve herhangi bir oldu bittiği asla kabul etmeyeceklerini kesin bir dille açıklıyordu.

Sovyet Dışişleri Bakanı Gromyko'nun vermiş olduğu demecin Amerika Birleşik Devletlerinde de olumsuz karşılandığı bir gerçektir. Çünkü, Türkiye'nin Adaya iki defa çıkarma girişimi Amerika tarafından «Sovyetlerin karışmasına yol açar» bahanesi ile durdurulmuştu. Şimdi ise Amerika'nın bu tutumu, Sovyetlerin Türk Hükûmeti tarafında yer almaları ile desteksiz kalmış oluyordu. Bundan ötürü, Amerika'nın bu demeçden kuşkulananması, rahatsız olması normaldir. Hernekadar Amerika, Türk-Sovyet ilişkilerinden hoşnud olduğunu belirtmişse de, asıl gerçeğin bu olmadığı açıktır. Ayrıca, o sıralarda Türk Hükûmetinin bir Amerikan teklifi olan MLF (Çok taraflı nükleer güç) plânına katılmaması da Amerika'yı düşündürecek bir husus olmuştur. Öyleki, bu tutum Sovyetler Birliği'nin Türk tezine meyletmelerinin nedeni olarak dahi gösterilmek istenmiştir.

4. GROMYKO'NUN TÜRKİYE'YE GELİŞİ :

Sovyet Parlâmento Heyetinin Türkiye'ye Ocak ayında yapmış olduğu ziyaretinden sonra; Sovyet Dışişleri Bakanı A. Gromyko Türkiye'ye 17 Mayıs 1965 tarihinde başlayıp 5 gün süren bir ziyaret yapmıştır. İlki 1931 yılında Sovyet Dışişleri Bakanı Litvinof tarafından yapılan Dışbakanları düzeyindeki ziyaretin ikincisi olan Gromyko'nun bu ziyaretini yine Türk-Sovyet ilişkileri ve Kıbrıs sorunu yönünden incelemek gerekir. Gromyko'nun bu ziyareti ile iki husus açıklanmış olacaktı:

- i. Türk hükûmetindeki iktidar değişikliğinin Türk-Sovyet ilişkilerine etki edip etmediği,
- ii. Kıbrıs'a sürekli olarak gönderilen Sovyet silâhlarının durumu.

Birinci husus, yeni Türk iktidar yöneticileri tarafından şu şekilde açıklanmış idi: Hükûmet programının TBMM de okunması sırasında Dışişleri Bakanı Hasan Işık Sovyet-Türk ilişkileri konusunda;

«..... Dış siyâsetimizin temel prensiplerinden biri karşılıklı saygı, itimat ve eşit haklara istinat eden Komşu devletlerle iyi geçinmek, işbirliğini arttırmak, bölgemizde gerginliğe ve ihtilâflara

yol açacak durumları önlemektir. Bu prensibe uygun olarak Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk münasebetlerini idame ettirmeyi büyük bir samimiyetle arzu ediyor, Sovyetler Birliği ile münasebetlerimizde müsbet bir inkişaf husule gelmiş olmasını memnurlukla karşılıyoruz. Türk-Sovyet münasebetlerinin daima iyi şartlar altında cereyan etmesini temin, dış politikamızda ehemmiyet atfedeceğimiz bir husus olacaktır».¹⁹

Aynı konuya, Hükûmet programına yapılan tenkidleri cevaplayan Başbakan Suat Hayri Ürgüplü şöyle değiniyordu:

«..... Sovyetler Birliği, bize karşı gösterecekleri iyi niyetli tutum ve bilhassa millî vasıf iktisap etmiş meselelerimizin karşısındaki anlayışlı davranışla Türk ve Sovyet münasebetlerinin devamlı gelişmesine büyük ölçüde hizmet edecektir. Hükûmet, Sovyetler Birliği ile iyi münasebetler tesisine daima arzudur. Bu alanda elde edilecek başarı herşeyden evvel Sovyetlerin davranışına tâbi olacaktır. Memleketlerimizin içişlerine yabancı memleketlerin hiçbir şekilde tesiri olmamasına göstereceğimiz titizlik büyüktür».²⁰

Görüleceği üzere, başa geçen yeni Koalisyon Hükûmeti yöneticileri, kendilerinden önce ılınmaya başlamış olan Türk-Sovyet ilişkilerinin ölçülü olarak devamını arzulamaktadırlar. Ancak, özellikle Başbakanın konuşmasında daha açıkça belirtildiği üzere, Sovyetlerin Türkiye'nin hayatî sorunlarında-ki bundan anlaşılın Kıbrıs konusudur- anlayışlı olmaları şart olarak ileri sürülmektedir.

İkinci husus yani Kıbrıs'a Sovyet silâhlarının gönderilmesi konusu ise, Sovyet Elçisinin verdiği garantilerle azçok anlaşılın olmakla birlikte yine de açıklanması, üzerinde durulması gereken konulardı. Herne kadar Sovyet Büyük Elçisi Rijov, Sovyetlerin Kıbrıs'a silâh yardımı yapmadıklarını söylemişse de Kıbrıslı Türk toplumu liderlerinin, Makarios'un elinde Sovyet yapısı otuz tankın bulunduğunu bildirmesi ve ayrıca, Nisan ayında Makarios'un bir Arap gazetesine verdiği demeçde, «elimizde Sovyet füzeleri var, fakat Sovyet personeli yok» şeklinde konuşması, görüşmelerde bu konunun üzerinde önemle durulacağını göstermekteydi.²¹

Gromyko'nun ziyareti sırasında yapılacak görüşmelerde üzerinde ençok durulacak konu kuşkusuz Kıbrıs konusu olacaktır. Bu durum, Gromyko'nun gelişinden önce, Senato'da Başbakan Yar-

(19) Belleten, op. cit., sayı: 5, sh. 85.

(20) Ibid, sayı: 6, sh. 49.

(21) SEDES İzzet, «Dönüm Noktası», Milliyet Gazetesi, 19 Mayıs 1965.

dımcısı Süleyman Demirel'in bütçe dolayısıyla yaptığı konuşmada açık olarak belirtilmekteydi. Demirel, yapılacak görüşmeler ve Türk-Sovyet ilişkileri konusunda şöyle diyordu:

«..... Bu münasebetle Sovyetler Birliği ile ilişkilerimiz hususunda önemli gördüğüm bir noktaya temas etmek isterim. Bu memleketle iyi komşuluk esasları çerçevesinde temasların başlamasını müteakip Sovyetlerin Kıbrıs politikasında bir tahavvül meydana geldiği görülmüştür. Sovyetler Birliği, Kıbrıs'da iki millî cemaatin mevcudiyetini serahaten ifade etmiş ve Adanın istikbaldeki rejimin federasyon şeklinde olabileceğini ilân etmiştir. Türk-Sovyet münasebetlerindeki müstakbel gelişmelerde, bu memleketin Kıbrıs karşısındaki fiilî tutumunun tavazzuh etmesinin büyük rolü olacaktır. Sovyet Dışişleri Bakanının yakında memleketimize yapacağı ziyareti sırasında bu meselenin ön plânda bahis konusu edileceği tabiidir».²²

Görüşmelerin ilk gününde, her iki Dışişleri Bakanı da «faydalı görüşmeler» yaptıklarını ve Kıbrıs konusunda da genel olarak konuşulduğunu söylemişlerdir. Daha sonra, 21 Mayıs 1965 tarihinde bir basın toplantısı düzenleyen konuk Dışişleri Bakanı, toplantı sırasında kendisine yöneltilen sorulardan Kıbrıs sorunu hakkındaki görüşlerini şöyle özetlemiştir:

«Sovyetler Birliği, daima Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğüne taraftar olmuştur. Kıbrıs'ın askerî blokların bir üssü olarak kullanılmasına karşıdır. Ayrıca, Kıbrıs'ın içişlerine dışarıdan yapılacak her türlü karışmayı onaylamamaktadır. Her zaman söylediğimiz gibi, Kıbrıs sorununa barış içinde devamlı bir çözüm yolu bulunmalıdır. Bu çözüm yolu Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğü, Adada iki Ulusal toplumun fiili varlığına ve bunların meşru haklarına saygı esaslarına dayanmalıdır. Özet olarak, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kalmasını istiyoruz».

Gromyko, Kıbrıs'da federatif bir rejim kurulması ile ilgili bir soruyu ise, 22 Ocak 1965 tarihli demecinde Sovyet görüşünün açıklanmış olduğunu ve bu görüşün devam ettiğini söylemiştir. Gromyko, basın konferansında Kıbrıs'a gönderildiği söylenen Sovyet silâhları konusunda ise;

«Bu konuda ortalıkta pekçok haber dolaşmaktadır. Bunların hepsi yalan ve uydurmadır. Bunlara inanmayınız. Bu problem, yüksek seviyede resmî bir görüşmede ele alınmalıdır» demiştir.

(22) Belleten, op. cit., sayı: 8, sh. 69.

Gromyko, «Sovyetler Birliğinin federasyon tezine rağmen ENOSİS emrivaki olursa, Sovyet tutumu ne olacaktır?» şeklindeki soruyu ise şöyle cevaplamıştır :

«Belirli bir durum belirli bir değerlendirmeyi ve belirli tedbiri gerektirir. Bu konunun üzerinde daha fazla durmak istemiyorum».²³

Gromyko'nun basın konferansında Kıbrıs konusunda söylediği sözler, eskiye göre fazla değişiklikler getirmese bile bazı yeni unsurlar getirdiği açıktır. Özellikle, Sovyetler Birliği'nin bir «oldu bitti ENOSİS» karşısındaki davranışlarının «sessizlik» olmayacağı anlaşılmıştır. Kıbrıs'a gönderilen Sovyet silâhları konusunda ise açıklık getirilmemiştir. Gromyko, bir yandan «silâh gönderilmemiştir» derken, diğer taraftan da bu konunun yüksek seviyede görüşülmesi gerektiği belirtilmiştir. Bundan da, böyle bir konunun varlığı, yani Sovyet yapısı silâhların Kıbrıs'a gönderilmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Yapılan görüşmeler sonucu yayınlanan ortak bildiride ise, Kıbrıs konusuna değinilmiş ve bu konuda şöyle denilmiştir:

«..... Görüşmeleri sırasında iki Bakan Kıbrıs meselesi üzerinde görüş teatisinde bulunmuşlardır. İki Bakan, bu konuda Hükûmetlerinin karşılıklı durumlarını izah ve 6 Kasım 1964'de Moskova'da yayınlanan Türk-Sovyet ortak bildirisinde münderic beyanları teyid etmişlerdir.

İki Hükûmet, ilgili taraflarca desteklenmiş ve Güvenlik Konseyince oybirliği ile kabul edilmiş olan 4 Mart 1964 tarihli karara, ilgili bütün tarafların ve bilcümle Birleşmiş Milletler Üyesi memleketlerin uyması ve Kıbrıs'da durumu vahimleştirecek her türlü hareketten kaçınması lüzumunu teyiden beyan etmişlerdir».²⁴

Açıkça görüleceği üzere, Kıbrıs konusunda ortak bildiride söylenenler eskisinin bir tekrarından başka bir şey değildir. Ancak, tek yenilik; Güvenlik Konseyinin 4 Mart 1964 kararına atıfta bulunulması ve Kıbrıs sorunu ile «ilgili bütün tarafların» ve «bilocümle» BM üyesi memleketlerin bu karara uyarak, Adadaki durumu ağırlaştırarak hareketlerden kaçınmaya dâvet edilmesidir.

Genel olarak söylemek gerekirse, Gromyko'nun bu ziyareti ile olumlu bir sonuç daha doğrusu somut bir ilerleme yapılamamıştır. Oysa, görüşmeler başlamadan önce, Türk Hükûmeti Gromyko'dan

(23) Ibid., sh. 109.

(24) Ibid. sh. III.

federasyon üzerindeki fikrini açık olarak istemiş, Gromyko ise bundan kaçınmıştır. Çünkü, Sovyetler Birliği, Kıbrıs sorununu diğer konulardan ayırmış ve Sovyet-Türk ilişkilerini dikenli Kıbrıs Buharında değil, diğer alanlarda gelişme kaydedmesini istemiştir. Basın konferansında da Gromyko'nun ısrarla üzerinde durduğu «... İtimat, itimat yine itimat» sözleri bunun iyi bir delilini ortaya koymaktadır. Her şeye rağmen Türkiye bakımından bu ziyaretin iki önemli sonucu olmuştur denilebilir,

i. Kıbrıs konusunda başlamış olan Ankara-Atina ikili görüşmelerinde Türkiye'nin durumunu kuvvetlendirmiştir.

ii. Papaandreu'nun yaz aylarında Moskova'ya yapacağı ziyaret güçleşmiş, hattâ imkânsızlaşmıştır.²⁵

Gromyko'nun Türkiye'ye yapmış olduğu bu ziyaret dışarıda çeşitli etki ve tepkilerin doğmasına yol açmıştır. İlk tepki Yunanistan'dan gelmiş ve iktidar gazetelerinde To Vima bu konuda Yunan görüşünü aksettiren yazısında;

«..... Türkiye'nin Rus kozunda başarılı bir şekilde faydalandığını itiraf etmeliyiz» demektedir. Muhalif Kathimerini gazetesi ise,

«..... Gromyko'nun ziyareti Türkiye'ye karşı müzakere mevkiimizi güçleştirmektedir» şeklinde yazıyordu.²⁶

Ziyaret, Amerikan siyasî çevrelerinde ise «Türk dış politikasının daha fazla elâstikiyet kazanmakta olduğu» şeklinde yorumlanmakta idi. Ziyaretin blâncosunu yapan New York Times gazetesi ise, Türk liderlerinin bu gezintiden hayâl kırıklığına uğradığını, çünkü Gromyko'nun «Adaya tam bağımsızlık verilmesi» konusundaki Sovyet görüşünü değiştirmeyi reddettiğini ileri sürmekte idi.²⁷

5. SUAT HAYRİ ÜRGÜPLÜ'NÜN MOSKOVA ZİYARETİ :

Türkiye Başbakanı Suat Hayri Ürgüplü'nün Sovyetler Birliğine Ağustos ayında yapacağı ziyaret, daha önceki ziyaretlerde olduğu gibi Türk-Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi yönünden olduğu kadar, Kıbrıs sorunu yönünden de önemli olacaktı. Çünkü, üç ay önce Türkiye'yi ziyaret eden Gromyko'nun bu ziyareti, Kıbrıs yönünden pek başarılı olmamıştı. Başbakanlar düzeyinde yapılacak bu ziyaret

(25) SAĞLAMER, «Neden Atina Değil de Ankara?», Cumhuriyet Gazetesi, 25 Mayıs 1965.

(26) Cumhuriyet Gazetesi, 19 Mayıs 1965.

(27) New York Times, 21 Mayıs 1965.

-Koalisyon Hükûmeti Başbakanı da olsa- yine de önemli sonuçlar doğurabilirdi.

Görüşmelerin ilk gününde Sovyet Başbanı Kosygin Kıbrıs konusundaki tutumlarının değişmediğini, kesin olarak ENOSİS'e karşı olduklarını belirterek, «Adada tabii olmayan kötü şartlar içinde yaşamak zorunluluğunda olan Türk Toplumunun durumlarının düzeltilmesine yardım olanağını inceleyeceğini» söylemiştir.²⁸

Görüşmelerin sonunda 16 Ağustos 1965 tarihinde yayınlanan ortak bildiride genel olarak Türk-Sovyet ilişkilerine değinilmiş ve Kıbrıs konusunda şöyle denilmiştir:

«..... Türk tarafı, Kıbrıs'daki son tehlikeli gelişmeler hakkında Sovyet tarafına bilgi vermiştir. İki taraf bu konudaki tutumlarını belirtmişler ve Sovyet tarafı, S.S.C.B. Dışişleri Bakanının 21 Ocak 1965 ve 21 Mayıs 1965 tarihli demeçlerindeki görüşlerini doğrulamıştır.

İki hükûmet, ilgili taraflarca desteklenmiş ve Güvenlik Konseyince oy birliği ile kabul edilmiş olan 4 Mart 1964 ve 10 Ağustos 1964 tarihli kararlarla ilgili bütün tarafları ve bütün B.M. üyesi memleketlerin uyması ve Kıbrıs'taki durumu kötüleştirecek her türlü hareketten kaçınılması lüzumunu doğrulayarak belirtmişlerdir. Taraflar, Kıbrıs sorununun Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı gösterilmek suretiyle ve Kıbrıs'taki iki millî cemaatin - Türk ve Rum - kanunî haklarına riayet edilmesi ve iki millî cemaatin varlığını tanıma esası üzerine, barış içinde yaşamalarını sağlayacak şekilde barışçı yollarla halledilmesi gerektiği kanaatinde dirler.

Bütün uluslararası konularda olduğu gibi, Kıbrıs sorununda da, iki hükümet her türlü anlaşmazlıkların sulh yolu ile ve kanunî haklara ve adalet prensiplerine uygun olarak halline taraftar olduklarını belirtmişlerdir».²⁹

16 Ağustos 1965, Türk-Sovyet bildirisinin Kıbrıs ile ilgili olan bu kısmını inceleyecek olursak, Gromyko'nun gelişinde yayınlanan ortak bildiriye göre daha açık olduğu görülür. Gerçi bildiride Sovyetlerin şimdiye kadar olan görüşlerine yeni bir unsur eklenmiş değildir. Ancak, bildiride Kıbrıs konusuna daha ayrıntılı ve geniş yer verildiği ilk bakışta anlaşılmaktadır.

(28) Cumhuriyet Gazetesi, II Ağustos 1965.

(29) The Current Digest, op. cit., Vol. XVIII, No: 33, sh. 14.

Kıbrıs konusunun bildiride daha kuvvetli ve ayrıntılı olarak anlatılmasının başlıca nedeninin Türkiyenin o günkü politik ortamında aramak gerekir. Türkiye'de Koalisyon Hükûmeti vardır ve kısa bir süre sonra seçimler yapılacak ve kuvvetli bir ihtimalle sağya da sol eğilimli bir hükûmet başa geçecektir. Her iki durumda da Sovyetler Birliği, Türk kamu oyuna Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerin daha da iyileştirilmesi yolunda çabalarının Türkiye'ye faydalı olacağını göstermek istemektedir. Bildiride Kıbrıs konusundaki bu açık tutum, kuşkusuz Güvenlik Kurulunda görüşülecek olan Kıbrıs sorununa Türkiye'yi daha güçlü çıkartacaktı.

Ürgüplü'nün Sovyetler Birliğine yaptığı bu ziyaret ve yayınlanan ortak bildiri çeşitli tepkilere yol açtı. Yunanistan'da ve Kıbrıs Rum çevrelerinde Türk-Sovyet ilişkileri iyi karşılanmamış ve yayınlanan bildirilerde Kıbrıs konusuna hücum edilmiştir.

Kıbrıs Rum Dışişleri Bakanı Kyprianu, ortak bildirinin Kıbrıslılar üzerinde derin üzüntü ve hayâl kırıklığı yarattığını ve Kıbrıs sorununa bir çözüm yolunun, Adada iki ayrı toplum varlığı hususunun tanınması esasına dayanması gerektiği yolunda yapılan açıklamaların, Kıbrıs halk ve hükûmeti tarafından hiçbir şekilde kabul edilemeyeceğini bildirmiştir.³⁰

Bildiri Yunanistan'da da iyi karşılanmamış, özellikle Sovyetlerin Kıbrıs'ta çıkan anlaşmazlıkların kanunî haklara da riayet edilerek çözümlenmesi görüşünde olduklarını belirtmeleri, Türkiye'nin lehinde olarak nitelenmiş ve bu konuda resmî açıklama yapılmaktan kaçınılmıştır.

Bildiri Yunan basınında ise, oldukça sert bir şekilde yorumlanmıştır. İmera adlı Yunan Gazetesi bu konuda şöyle yazıyordu;

«..... Moskova Kıbrıs dâvasında Türkleri desteklemektedir. Türk-Rus görüşmelerinin sona ermesi üzerine yayınlanan ortak bildiri Adada iki topluluğun varlığı hakkında Gromyko'nun bilinen tutumunu tekrarlamaktadır. Fakat bu tutum, ENOSİS'in reddedilmesinden daha kötü bir anlam taşımaktadır: Bu tutum, taksim anlamına gelmektedir».³¹

Bildiri Batıda başarılı olarak bulunmuş ve bu konuda New York Times'da yayınlanan bir yazıda Türk-Sovyet bildirisinin, özellikle Kıbrıs konusunda bir başarı olduğu belirtilerek şöyle denilmiştir;

(30) Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ağustos 1965.

(31) Yeni Gazete, 22 Ağustos 1965.

«... ENOSİS'i açıkça reddeden bildiri, Kıbrıs Rum yönetimini dolaylı olarak kınamaktadır. Türkler şimdi kendilerini 1964 yılı sonlarında olduğundan daha az yalnız görmenin rahatlığı içindedirler».³²

6. GENEL KURUL'DA SOVYET TUTUMU :

11—18 Aralık 1965 tarihlerinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda görüşülen ve sonunda karar alınan Kıbrıs sorununa karşı Sovyetler'in izledikleri tutum iki yönden önemli idi.

- i. Sovyetler'in daha önce belirttikleri Kıbrıs politikalarının değişip değişmediği,
- ii. Türkiye'deki Hükûmet değişikliğinin Türk-Sovyet ilişkilerine etki yapıp yapmadığı.

Birinci durumun, uzun süreden beri söylenen, sık sık belirtilen Sovyet tutumunun Ürgüplü'nün Moskova gezisinden sonra geçen 4 ay içinde bir değişikliğe uğrayıp uğramadığı Genel Kurul'daki Sovyet tutumundan belli olacaktı.

İkinci durum yani Türkiye'deki Ekim ayında yapılan genel seçimlerde, tek başına hükümeti kuracak çoğunluğu alan ve sağcı olarak tanınan Adalet Partisinin başa geçişinin Türk-Sovyet ilişkilerine etki yapıp yapmadığı da yine Sovyetler Birliği'nin Genel Kurul'daki tutumlarından anlaşılacaktı. Gerçi, yeni Hükûmet, programının dış politika kısmında bu konuya değinerek Sovyetlerle olan ilişkilerin değişmeyeceğini şu şekilde belirtmişti:

«..... Bağımsızlığa ve toprak bütünlüğü'ne saygı, hak eşitliği ve ademi müdahale prensipleri dairesinde komşu devletlerle iyi geçinmek, işbirliğini geliştirmek, bölgemizde gerginliğe ve ihtilâflara yol açacak durumları önlemek dış siyasetimizde önem atfettiğimiz umdelerdir. Bu prensipler dairesinde komşumuz Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk münasebetleri idame ettirmek arzusunu Türkiye daima beslemiştir. Bu itibarla, iki memleket arasındaki münasebetlerdeki büyük gelişmeyi memnurlukla kaydediyoruz. Biz bu esaslar çerçevesinde Sovyetler Birliği ile iyi komşuluk münasebetlerinin idamesi ve gelişmesine ehemmiyet atfediyoruz ve buna gayret sarfedeceğiz.

(32) Cumhuriyet Gazetesi, 18 Ağustos 1965.

Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında iyi komluşuluk zihniyeti içinde münasebetlerin devamlı surette gelişmesi, Türkiye'nin ve Sovyetler Birliğinin menfaatlerine uygun olacağı gibi bölgenin ve dünya barışının tarsinini kolaylaştıracaktır».³³

Ancak, şimdiye dek uygulamada herhangi bir şey olmamış ve dolayısıyla Türk-Sovyet ilişkilerinde olumlu yada olumsuz bir durum görülmemiştir. İşte, Genel Kurul'daki Sovyet tutumu bu yönden de çok öneme kazanmakta idi. Öyleki, sunulan karar tasarılarından biri de Türkiye'ye aitti. Böyle bir durumda Sovyetler'in tutumları merak ve endişe ile beklenmekte idi.

11 Aralık 1965 tarihinde BM. de önce siyasî komisyonda başlayan görüşmelere üç karar tasarısı teklifi getirilmişti.

1. Yunanistan birliklerinin Ada'dan çekilmesini öngören Türk karar tasarısı,

2. Sorunun çözülmesi için arabuluculuk çalışmalarının devamını isteyen İran ve Afgan karar tasarısı,

3. Kıbrıs'a karışmayı önleyen 32 devlet karar tasarısı.³⁴

Siyasî Komisyonda yapılan çalışmaların 14 Aralık 1965 tarihindeki toplantısında ilk sözü Sovyetlerin B.M. delegeşi almış ve Kıbrıs sorununu, Kıbrıs'da her iki toplumun bütün haklarının ve Adanın tek hükümran bir Cumhuriyet olarak korunması şartı ile Kıbrıslılar tarafından, dışardan karışma olmaksızın, barışçı bir anlaşma ile meşru hak ve adalet ilkelerine saygı gösterilerek çözümlenebileceğini belirtmiş ve sözlerine şöyle devam etmiştir :

«..... Kıbrıs'ın içişleri, Türk ve Rum topluluklarının çözümeceği bir konudur. B.M. her iki toplumun haklarının korunacağı hükümran bir Cumhuriyetin devamını güven altına almalıdır.»

Fedorenko daha sonra, Güvenlik Konseyinin, tarafları durumu kötüleştirecek davranışlardan kaçınmaya dâvet eden son kararı üzerinde durmuş ve bir çözüm yolu için bunun ön şart olduğunu söylemiştir.³⁵

18 Aralıkta Genel Kurulda yapılan oylama sonunda 32 devletin hazırladığı ve daha önce Siyasî Komisyonda kabul edilen karar tasarısı 57 olumlu, 54 olumsuz ve 5 çekimser oy ile kabul edilmiştir.

(33) Belleten, op. cit., Kasım 1965, sh. 61.

(34) Ibid, Aralık 1965, sh. 29.

(35) Ibid, sh. 29.

Oylamada Sovyetler Birliği ile Komünist Blokuna dahil devletler ise çekimser kalmışlardır. Sovyetlerin çekimser kaldıkları karar tasarısı şöyle idi:

«1. B.M. Örgütünün eşit haklara sahip üyesi sıfatı ile Kıbrıs Cumhuriyeti B.M. yasasına göre hükümran ve bağımsız bir ülkedir ve bu ülkeye yabancı karışması kabul edilmez.

2. Bütün devletler B.M. yasasına ve özellikle bu yasanın ikinci maddesinin birinci ve dördüncü paragraflarına uyarak, Kıbrıs Cumhuriyetinin hükümranlık, birlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye ve bu Ülkeye herhangi bir karışmada bulunmaktan çekinmeğe dâvet olunurlar.

3. Güvenlik Konseyinde 4 Mart 1964 tarihinde alınan kararı gereğince, bu ülkede arabuluculuk görevinin devam ettirilmesi salık verilir».³⁶

Genel Kurulda alınan karar, Türkiyede olumsuz karşılanmıştır. Çünkü, kararın 1. ci maddesi ile «... Dışarıdan yabancı karışması kabul edilemez.» deniliyordu. Bunun açık anlamı, Türkiye'nin garantör devlet olarak kendi ırkdaşlarının korunması hakkının alınması idi. Türk Hükûmetinin bu konuda Dışişleri Bakanı aracılığı ile yaptığı açıklama, kararın Türkiye'deki etkisini açıkça göstermektedir. 22 Aralık 1965 tarihinde Dışişleri Bakanı, Mecliste Kıbrıs ile ilgili olarak yaptığı konuşmada, Genel Kurulda kabul edilen 32 li karar tasarısından şikâyet ederek kararın lehinde oy veren devletlerin durumunu anlatmış, bu arada Sovyetler Birliğinin oylamada aleyhte değil de çekimser kalışının nedenleri ve etkilerini şöyle açıklamıştır:

«..... Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa memleketlerinin tutumlarında, eskisine nisbetle bir fark görmek ve bu memleketlerin, evvelce lehimize hareket ederken, şimdi şu veya bu sebeple aleyhimize döndüklerini iddia etmek için hiçbir sebep yoktur.

Sovyetler Birliği ve diğer Doğu Avrupa memleketlerinden hiçbirisi 1964'den beri tevali eden müracaat ve teşebbüslerimize rağmen, Asamble'de Türkiye'nin benimseyeceği bir karar tasarısının lehinde veya Kıbrıslı Rumların benimseyeceği bir karar tasarısının aleyhinde oy vermeyi kabullenmiş degillerdir. Bilâkis, öyle ilgili kararlarını daima mahfuz tutmuşlardır. Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs meselesindeki görüşlerine benzeyen tarafları olduğu gibi, Türkiye'nin görüşlerine aykırı tarafları da bulunduğu malûmdur.

(36) Ibid, sh. 84.

Sovyet Dışişleri Bakanı Gromyko'nun 25 Ocak 1965 tarihli beyanatı, Sovyetlerin o günden bugüne değişmemiş olan Kıbrıs meselesindeki görüşlerini açık bir şekilde aksettirmektedir. Sovyet Delegatesinin Komisyonda verdiği beyanat, yine aynı esaslara istinat etmiştir. Bu durumda, Sovyetler Birliği'nin tutumunda bir değişiklik vukubulduğu iddiası varit olamaz. Kaldı ki, Sovyetler'in tutumunu, menfi bir tutum olarak vasıflandırmak da mümkün değildir. Sovyetler gerek komisyonda, gerek Asamble'de, bize karşı dürüst davranmışlardır. Ve esas itibariyle bizi desteklemişlerdir. Sovyet delegesi Kıbrıs meselesi ile Güvenlik Konseyinin iştigale devam ettiğini, asıl yetkili merciin Güvenlik Konseyi olduğunu, önemle belirtmiş ve bu suretle, Asamble kararının, Güvenlik Konseyi kararından daha ileriye giden hükümlerinin Sovyet hükûmetince şayanı kabul addedilmeyeceğini ifade etmiştir. Bu itibarla, Sovyetler Birliği'nin ve diğer Doğu Avrupa memleketlerinin çekimser oy kullanmalarını menfî bir hareket olarak değerlendirmemek lâzımdır».³⁷

Dışişleri Bakanının bu konuşmasından, Sovyetlerin Genel Kurul'da çekimser oy kullanmalarının Türk Hükûmeti tarafından fazla tepki ile karşılanmadığı açıkça görülmektedir.

7. KIBRIS SORUNUNUN NATO'DA GÖRÜŞÜLMESİNE KARŞI SOVYET TEPKİSİ :

1966 yılı baharında Kıbrıs sorununa bir çözüm yolu bulmak için NATO örgütü bu konuya eğildi. Kıbrıs buhranından beri ilk kez doğrudan doğruya NATO'nun bu konuyu ele alıp çözümlenmeye çalışması, hiç kuşkusuz Sovyetler Birliği'nin tepkisi ile karşılaşacaktı. Çünkü, Sovyetler buhranın başından beri, tek sorumlu olarak NATO'yu görüyorlar ve çeşitli yazı ve demeçlerde bunu belirtiyorlardı. Şimdi ise, böyle bir organizasyonun sorunu çözümlenmeye çalışması, Sovyet tepkisinin daha ağır olmasını gerektiriyordu. Ancak, konunun NATO'da görüşülmesinden önce ve sonra Sovyet Hükûmeti resmî olarak herhangi bir demeç yayınlamamıştır. Konu ile ilgili olarak Sovyet Basınında durumu yericî yazılar yayınlanmıştır. Özellikle, hükûmet organı durumunda olan İzvestia ve Pravda gibi gazetelerde konuya yer verilmesi, olaylara karşı Sovyetler'in yarı resmî tepkisi olarak nitelendirilebilir.

28 Mayıs 1966 tarihli İzvestia gazetesinde «NATO ve Kıbrıs» adlı yorumda Kıbrıs'da tansiyonun NATO tarafından yükseltilmek

(37) Ibid, sh. 97.

istendiği, NATO'nun Kıbrıs sorununda söz sahibi olmayı istediği; bunun için de toplanan NATO Konseyinde Kıbrıs sorununu çözmek için Haziran ayı başında, Kıbrıs'ın katılmayacağı bir toplantı yapılmak istendiğine dikkati çekerek, şöyle denilmekte idi:

«İki sene önce yapılan ve Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından kabul edilmeyen Acheson Plânı yeni bir şekile bürünerek ortaya çıkarılmak isteniyor. NATO'nun Ada konusundaki plânı, uygulanması Kıbrıs halkının yararına aykırı olduğu gibi, B.M. Genel Kurulunun 20. toplantısında hiçbir ülkenin aleyhinde oy kullanmadığı, başka ülkelerin içişlerine karışmama kararına da aykırı düşmektedir. Hiç kuşku yok ki, bu plânın uygulanması ile Kıbrıs sürekli olarak bir huzursuzluk ve Doğu Akdeniz'de Uluslararası tansiyonun yükseleceği bir yer olacaktır.

Şimdiye kadar bu çeşit plânlar başarı sağlayamamıştır. Çünkü, Kıbrıs antiemperyalist cephe başında AKEL olarak ve Kıbrıs'ın bağımsızlığı uğrunda haklı mücadelelerinde demokratik dünya camiasınca da desteklenmekte olan tüm Kıbrıs Halkı ve Hükûmetinin şiddetli muhalefeti ile karşılaşmıştır.

Herkes, Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorununun haklı bir çözümü konusundaki görüşünü bilmektedir. Kıbrıs sorunu, hem Rum, hem Türk toplumlarının yararları gözönünde bulundurularak şiddet ve askerî yollardan değil, barışçı yollardan çözümlenmelidir.

Kıbrıslılar şartsız ve dış karışmasız olarak geleceklerini kendileri tâyin etme hakkına sahiptirler. Kıbrıs'ın yabancı askerî üslerden arınması ve bütün yabancı askerî birliklerin geri çekilmesi, Adanın yeniden barış ve sükûna kavuşmasını sağlayacaktır. Artık emperyalistlerin, özellikle küçük devletlere isteklerini, cezalandırmak suretiyle empoze ettikleri devirler tarihe karışmıştır. Kıbrıs sorunu barışçı yollardan çözümlenmesi, Kıbrıs'ın ulusal yararına uygun olarak ve barışın kuvvetlendirilmesi yolunda bütün şartları kendinde toplamaktadır».³⁸

Sorunun NATO'da görüşülmesi sırasında ise, Pravda başyazarı Nikolai Bragin yazdığı bir makalede yine NATO'ya hücum ederek şöyle diyordu:

«..... Kıbrıs'ın özgürlük ve bağımsızlığına düşman olan unsurlar, Türk ve Rumlar arasında havayı daima gergin tutmağa çalışmaktadırlar. Kıbrıs buhranına NATO neden olmuştur. Amacı; Kıb-

(38) The Current Digest, op. cit., Vol. XVIII, No : 21, sh. 37.

rıs Cumhuriyetinin bağımsızlığına ve devlet statüsüne son vermektedir.

Son günlerde Kıbrıs halkı ve hükûmetinin haberi olmadan cereyan eden ilişkiler, tek bir amaca yönelmiştir: Ada'yı NATO'nun batmaz bir uçak gemisi haline getirmek ve İngiliz üslerinin korunmasını öngören uğursuz Acheson plânının eylemli safhaya ulaştırmasıdır.

A.B.D. bu plân çerçevesinde Atina hükûmetine, ENOSİS'e karşılık Ada'da askerî üsler kurulmasını kabul etmesi için baskı yapmaktadır».³⁹

Kıbrıs konusunun NATO'da ele alınışı ile ilgili olarak Sovyetlerden gelen tepkiler bununla kalmaktadır. Sovyetler Birliği'nin böyle önemli bir konunun, kendilerince sevilmeyen, tutulmayan bir örgüt tarafından ele alınışına resmî olarak ses çıkarmayışlarının nedenini araştırarak olursak şöyle bir sonuca varılabilir: Sovyetler Birliği alınacak kararların, çözüm yollarının ancak danışıcı nitelikte olduğunu, yaptırıcı bir durumu olmadığını biliyordu ve işi oluruna bırakmıştı. Gerçekde de, konunun NATO'da görüşülmesinden olumlu bir sonuç alınamamış ve tarafları uzlaştırmak olanağı bulunamamıştı.

8. KOSİGYN'İN TÜRKİYE'Yİ ZİYARETİ :

Türk-Sovyet ilişkileri ve dolayısıyla Kıbrıs konusu bakımından iki ülke arasında bu devreye kadar yapılan ziyaretlerin en önemlisi, hiç kuşku yok ki Sovyet Başbakanı Aleksı Kosıgyn'in 20-27 Aralık 1966 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyarettir. Kosıgyn'in bu ziyareti şu üç konu bakımından önem taşımakta idi:

- i. Türk-Sovyet ilişkilerinin iyi komşuluk çerçevesi içinde yürümesi,
- ii. Kıbrıs sorunu,
- iii. Ekonomik bağlantıların geliştirilmesi.

Herne kadar daha önce yapılan ziyaretlerde de bu konulara değinilmiş ise de, bu kez doğu-batı ayrılığında doğunun başı durumunda olan bir Başbakanın Türkiye'yi ziyareti, bu konuların daha açık ve kesin olarak ele alınmasına neden olacaktı. Özellikle,

(39) Belleten, op. cit., Eylül 1966, sh. 39-40.

Kıbrıs konusundaki «bağımsız bir Kıbrıs» tezinin değişip değişmediği ve Türk tezi olan federatif bir Kıbrıs tezine yaklaşıp yaklaşmadığı ve son günlerde Kıbrıs'a gönderilen Çekoslovak silâhları konuları daha açıklık kazanacaktı.

Yapılan görüşmelerde Kosigyn, Kıbrıs sorunu konusunda eski görüşlerini doğrular şekilde konuşmuştur. Daha önce başlamış bulunan Türk-Yunan ikili görüşmelerinin devamını istemiş ve herne olursa olsun, Ada'nın bağımsız olarak kalmasını ve Yunanistan ile birleşmelerine karşı olduklarını belirtmiş ve şöyle devam etmiştir:

«..... Orta-Doğuda barışı tehlikeye düşürecek hiç bir hareketi arzulamıyoruz. Kıbrıs sorununun da, sulhçu bir yolla müzakere ile, Ada'da her iki cemaati ve diğer tarafları da memnun edecek bir sonuca bağlanmasını temenni ediyoruz. Adada, iki cemaati de tatmin edecek bir idarî sistem kurulabilir. Cemaatler bu sistemde birbirlerine tahakküm etmezler. Böyle bir sistem, sadece Ada'daki tarafları değil, sulhu arzulayan herkesi memnun eder».⁴⁰

Görüşmelerde Sovyet Başbakanı, Çekoslovakya'nın Makarios'a silâh satışı konusuna da değinerek,

«Kıbrıs Rumlarının Çekoslovakya'dan silâh almaları olayına çok üzüldük. Ada'nın silâh deposu haline gelmesini Orta-Doğunun sulhu bakımından doğru bulmuyoruz» demiş ve Çekoslovakya'nın silâh vermesinden ötürü kendilerini doğrudan doğruya sorumlu tutmadıklarını belirtmiştir.⁴¹

Kesigyn, resmî olarak yapılan görüşmelerde değindiği Kıbrıs konusuna, ayrıca şerefine verilen yemeklerde de değinmiştir. Yaptığı konuşmalarda genel olarak Türk-Sovyet ilişkilerine değinildikten sonra, Kıbrıs konusunda da şunları söylemiştir:

«Sovyetler Birliği, dünyanın herhangi bir yerinde çıkan ihtilâflı meselelerin barış yoluyla halledilmesi için teşebbüs etmektedir. Bu, Kıbrıs problemi için de böyledir. Sovyet hükûmeti bu mesele üzerindeki fikrini defalarca söylemiştir. Biz, teyid etmek isterizki, Sovyetler Birliği kati surette Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne taraftardır. Biz, yabancı askerlerin Ada'dan çıkartılması ve askerî üslerin tasviyesi gerektiği kanaatindeyiz. Kıbrıs meselesi bizzat Kıbrıslılar tarafından halli gereken bir meseledir, pek tabii olarak bu millî meselenin hallinde her iki

(40) Yeni Gazete, 23 Aralık 1966.

(41) Yeni Gazete, 22 Aralık 1966.

millî cemaatin —Türklerin ve Rumların— kanunî haklarına riayet edilmelidir».⁴²

Görüşmeler sonucu yayınlanan Ortak Bildiride diğer konular yanında Kıbrıs konusu da yer almakta idi :

«..... Taraflar Kıbrıs sorunu üzerinde görüşlerini birbirlerine anlatmışlardır. Türkiye Başbakanı Türkiye'nin Kıbrıs sorunundaki tutumu hakkında geniş açıklamada bulunmuştur. Sovyetler Birliği Başbakanı da Sovyet demeçlerinde ve daha önce yayınlanan Türk-Sovyet Ortak Bildirisinde belirtilen Kıbrıs sorunu hakkındaki Sovyet tutumunu yeniden doğrulamıştır. Taraflar 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi kararı gereğince, bütün B.M. üyelerinin Ada'da durumu kötüye götürecek hareketlerden sakınmaları gerektiğini belirtmişlerdir».

Bildiride doğrudan doğruya değinilen Kıbrıs konusuna, ayrıca dolaylı olarak da başka maddelerde değinilmiştir.

«..... Taraflar devletlerin içişlerine karışmanın ve egemenliğinin korunması ilkelerine riayet edilmesinin barışı desteklediğine inanmaktadır».⁴³

Gerek Kosigyn'in görüşmelerde yaptığı açıklamalar ve gerekse Ortak bildiride Kıbrıs konusundaki açıklamalar, Sovyetler Birliği'nin eski görüşlerinin değişmediğini açıkça göstermiştir. Ancak Sovyetler'in bu konuda ileri bir adım atmadıkları, özellikle federasyon konusuna hiç değinmedikleri de gözden kaçmamıştır. Ayrıca, Sovyetler Kıbrıs'a bağımsız bir ülke gözü ile baktıklarından, «... Tarafların, devletlerin içişlerine karışmalarının kabul edilmemesi...» şeklindeki madde ile dolayısıyla Türkiye'nin Kıbrıs'a haklı karışmasına da karşı koymaktadır. Bununla birlikte, Türk-Sovyet ilişkilerinin gelecekte iyi olarak devam ettirileceği konuları bildirinin olumlu tarafını meydana getirmiştir.

Bildiride, Kıbrıs konusunda Çek silâhlarına doğrudan doğruya değinilmemektedir. Bununla birlikte; tarafların 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi kararı gereğince, bütün B.M. üyelerinin Ada'da durumu kötüye götürecek hareketlerden sakınmaları gerektiğinin belirtilmesi ile B.M. üyesi olan Sovyetler Birliği'nin bundan böyle Kıbrıs'a, dengeyi bozacak silâh yardımı yapmaması gerektiğinin Kosigyn tarafından kabul edilmiş olduğunu göstermektedir.

(42) Belleten, op. cit., Aralık 1966, sh. 90.

(43) The Current Digest, op. cit., Vol. XVIII, No: 52, sh. 50-51

Sonuç olarak söylemek gerekirse; gerek Sovyet Başbakanının Türkiye'ye yaptığı ziyareti dolayısıyla yapılan görüşmeler ve gerekse yayınlanan Ortak Bildiriden bütün olarak her iki taraf da tatmin olmuşlardır, denilebilir. Bu durum, hem Türk ve hem de Sovyet Başbakanları tarafından daha sonra «görüşmelerden memnunuz» şeklinde belirtilmiştir. Herne kadar Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak yeni bir şey söylenmemiş ise de, yapılan tekrarlamaları olumlu saymak gerekir. Ayrıca, ekonomik yönden, yapılan görüşmelerde Türkiye'ye yapılacak yardım da Türk-Sovyet ilişkileri yönünden önemli bir gelişme olarak kabul edilebilir.

Kosigyn'in ziyareti önemli gelişmeler yaratmıştır. Önce, olumlu olarak Sovyetler Birliği'nde ve Türkiye'de etkisini göstermiştir. Bu konuda Sovyet basını; Tass, APN, Pravda ve Izvestia yayınlarında iki ülke arasında olumlu görüşmeler yapıldığını belirtmişlerdir. Konu ile ilgili olarak Pravda'da Tomas Kölesniçenko ve Ivan Ugolkof adlı yazarların ortak olarak kaleme aldıkları bir yorum yayınlanmıştır. Yorumda, Türkiye'nin Kuzey komşusuna karşı iyi niyet politikasının izlemesinin, Türk halkının ulusal yararlarına uygun bulunduğu belirtilmiş, yapılan ikili görüşmeler için,

«..... Türklerle Sovyetler arasında yapılan görüşmelerin başarısı, hiç kuşku yokki, barışa geniş çapta yardımcı olacaktır» demektedir.⁴⁴

Görüşmeler Türkiye'de de olumlu karşılanmış, gerek hükümet, gerek muhalefet ve gerekse basın genel olarak görüşmeleri ve sonunda yayınlanan Ortak Bildiriyi olumlu olarak nitelendirmişlerdir. Bu konuda Başbakan Süleyman Demirel, Bayram gazetesine verdiği demeçte, «Kosigyn'in ziyareti bizim bakımımızdan olumlu olmuştur. Tebliğde, Sovyet Rusyanın eski tutumu teyid etmesini memnuniyet verici bir husus olarak karşılıyoruz» demiştir.⁴⁵

Aynı konuda, ana muhalefet lideri İnönü ise, «Kosigyn'in ziyareti karşılıklı itimadı getirmiştir. Bu da büyük kazançtır» şeklinde konuşmuştur.⁴⁶

Kosigyn'in Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret, kuşkusuz gerek Kıbrıs Rum çevrelerinde ve gerekse Yunanistan'da sert tepkilere yol açmış, protestolara neden olmuştur .

Kıbrıs Rum Hükümeti Dışişleri Bakanı Kipriyanu, Sovyetler'in Kıbrıs büyükelçisi Pavel Ermosin'i dâvet ederek, Kosigyn'in

(44) Yeni Gazete, 28 Aralık 1966.

(45) Belleten, op. cit., Ocak 1967, sh. 63.

(46) Milliyet Gazetesi, 28 Aralık 1966.

Türkiye'yi ziyareti sırasında Kıbrıs ile ilgili olarak verdiği demeçlerin Kıbrıs hükûmetince kabul edilemeyeceğini bildirmiştir.⁴⁷

Kıbrıs'taki tepki yalnız resmî olarak görüşün iletilmesi ile kalmamış; 3 Ocak 1967 tarihinde Kıbrıs Rum halkı Kıbrıs'daki Sovyet Büyükelçiliği önünde nümayiş yaparak, Başbakan Kosigyn'in Kıbrıs ile ilgili demeçlerini protesto etmişlerdir. Daha sonra ise işi, elçilik personeline saldırıya kadar götürmüşlerdir. Bu durum, daha sonraları, 24 Ocak 1967 tarihinde Büyükelçinin durumu sert bir şekilde protesto eden bir notayı Makarios'a vermesine neden olmuştur. Notada Makarios, Sovyet Hükûmeti aleyhine düşmanca hareketlere engel olacak tedbirleri almadığı için suçlanmakta ve Kıbrıs konusundaki «bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti» nin kesin olarak desteklendiği ve herhangi bir dış karışmaya karşı olunduğu» şeklindeki Sovyet tutumu bir kez daha açıklanmakta idi.⁴⁸

Ziyaret, Yunanistan'da tüm basında tepkilere yol açmıştır. Bunlardan iktidar organı olan Elefteria 7 günlük ziyaretin bilânçosunu şöyle yapıyordu:

«..... Kosigyn Doğu Akdeniz'deki durumu gerçekçi bir görüşle takdir ederek, Kıbrıs için sadece kesin bir çözüm yolunun ENOSİS'den başka olamayacağı sonucuna varmış olsalardı, Sovyet başkanının bu ziyareti barışa daha genel şekilde hizmet ederdi. Bunun dışında bu ziyaret, Türkiye'nin uzlaşmazlığını destekleyecek ek bir unsur olarak sayılmalıdır».

Sağcı ERE partisi organı olan Eleftheros Kosmos ise, bu ziyaretin amacının NATO'nun Güney-Doğu kanadını dağıtmak yolunda Moskova tarafından izlenen politika çerçevesinde bulunduğunu, uzun süre önce uygulanmaya başlanan bu plânın Yunanistan'da başarı ile sonuçlanmadığını ve bu plânın Yunanistan'da suya düşmesinden sonra, Sovyet Rusya'nın şimdi bütün ağırlığını Türkiye'ye verdiği şeklinde yorumluyordu.⁴⁹

Yine ERE taraftarı olan Kathimerini gazetesi ise, genel olarak Doğu Bloku ülkelerin ve bunların Kıbrıs ve Yunanistan'da «uzantıları» olan AKEL ve EDA Komünist Partilerin Kıbrıs politikalarının Türk görüşlerini destekler nitelikte olduğunu iddia ederek, «Sovyetler, Kıbrıs'dan çok Türk dostluğunu tercih ediyorlar» demektedir.⁵⁰

(47) Belleten, op. cit., Ocak 1967, sh. 39.

(48) Cumhuriyet Gazetesi, 26 Ocak 1967.

(49) Cumhuriyet Gazetesi, 22 Aralık 1966.

(50) Cumhuriyet Gazetesi, 21 Aralık 1966.

Kosigyn'in Türkiye'ye yapmış olduğu bu ziyaret, Batıda da çeşitli yorumlara neden olmuştur. Başbakanın Türkiye'yi ziyaretini büyük bir önemle izleyen Amerikan basını, genel olarak, tarafsız yorumlar yapmışlar ve bunlardan New York Times, «Türkiye doğuya ve batıya bakıyor» adlı bir yorumda Türkiye'nin Sovyetler'e ihtiyatla yaklaştığını; Sovyetlerin ise geleneksel Sovyet düşmanlığını kaldırmak isteğine değinerek, ziyaretin Amerikan resmî çevrelerinde dikkatle izlendiğini, ancak Türkiye'nin bu ziyareti daha fazla Amerikan desteği elde etmek amacı ile bir araç olarak kullanmadıklarını belirtmekte idi.⁵¹

Ziyaret, İngiliz basınında daha çok Sovyetlerin umduklarını bulamadıkları; Türk hükûmetinin ihtiyatlı davrandığı, Sovyetlerin daha çok uzun süreli amaçları için Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki görüşüne sempatik olarak katıldıkları şeklinde yorumlanmıştır.⁵²

Ziyareti Fransız basını ise olumlu karşılamış; Figaro, Combat, Le Monde gibi Fransanın ünlü gazeteleri bu konuda yorumlarda bulunmuşlardır.

9. YUNANİSTAN'IN YILDIRIM PLÂNI VE SOVYET TUTUMU :

21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan'da bir hükûmet darbesinin olması ve sağcı olarak tanınan bir Cuntanın yönetimi eline alması Kıbrıs Buhranının yeni gelişmelere sahne olmasına neden olmuştur. Meydana gelen yeni gelişmeler ise, Kıbrıs ile ilgili devletleri yakından ilgilendirmiştir. Yapılan darbenin sağcı olması, kuşkusuz olayları Sovyetler yönünden daha ilginç, daha dikkatle izlenen bir duruma getirmiştir.

Başa geçen Cuntanın Kıbrıs konusundaki tutumunun ne olacağı yeni görevlilerin ve yeni yöneticilerin radyodan bildirdikleri hükûmet programında şu şekilde özetlenmekte idi:

«... Kıbrıs'taki azınlık haklarının dikkate alınması sureti ile ENOSİS'i barışçı görüşmelerde sağlama amacını gütmekteyiz»⁵³

Duyurulan tutum, yeni bir şey değildi. Çünkü 1967 yılının başından beri verilen çeşitli demeçler, yapılan konuşmalar Cuntadan önce Yunan tutumunun aynı olduğunu göstermekte idi. Bunlardan en önemlisi, Şubat ayında Türk-Yunan ikili görüşmelerinin kesil-

(51) Yeni Gazete, 30 Aralık 1966.

(52) Daily Telegraph, 21 Aralık 1966.

(53) Belleten, op. cit., Nisan 1967, sh. 36.

mesinden sonra, Makarios'un da içinde bulunduğu Yunan Kralliyet Konseyinin Kıbrıs konusunda «Toprak bedelsiz ENOSİS» kararı idi.

Ayrıca, yine Makarios'un Kahire'deki El Cumhuriye gazetesine verdiği demecinde,

«..... Kıbrısta bir NATO üssü, Araplar için İngilizlerin kontrolsüz olarak kullanabilecekleri bir İngiliz üssünden daha az tehlikeli olacaktır. NATO üssü NATO üyelerinden herhangi birisi tarafından keyfi bir şekilde kullanılamaz.» şeklindeki konuşması, Rum tezi'nin ENOSİS'ten şaşmadığını açıkça göstermekte idi.⁵⁴ Bu tutumun ise Sovyetlerin Kıbrıs'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğü tezleri ile bağdaşır tarafı yoktu. Ancak, son altı aya kadar Yunanistan'da sol eğilimli olarak tanınan Papaandreu'nun başta bulunması, Sovyetlerin ENOSİS tezlerine rağmen Yunanistan'ı tüm olarak bırakmayışlarının bir nedeni idi. Papaandreu'dan sonra gelen yöneticilerin sağ eğilimli olmaları, Cunta eğiliminin ise koyu sağcı olması, Sovyetlerin sert tepkileri ile karşılaşmıştır. Bu konuda Sovyet komünist organı olan Pravda, yayınladığı bir yazıda barışsever Yunan halkını Yunanistan'daki askerî yönetimin Kıbrıs'a sıçramasını önlemeye çağırmakta idi. Yorumcu Nikolay Bragin tarafından yazılan yazıda darbenin sorumlusu olarak NATO gösteriliyor ve şöyle deniliyordu:

«..... Atina'daki darbenin ve darbe ile ilgili olan NATO askerî çevrelerinin, Balkanlardaki ve Doğu Akdenizdeki uzun vadeli saldırgan emelleri Kıbrıs'ta endişe uyandırmaktadır. Kıbrıslıların özgürlüklerinin ve bağımsızlıklarının düşmanları ENOSİS perdesi ardında bağımsız bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyetini lâğvederek yerine, Ada'nın NATO'nun bir nükleer füze üssü olarak kullanılmasını sağlayacak bir statü getirmeğe çalışıyorlar. Atina, Yunanistan'daki askerî darbenin düzenleyicilerinin Kıbrıs'ta benzeri bir tuzak hazırlamalarını sağlamaktadır. Kıbrıs'ta komplo hazırlayan yabancı kuvvetler şunu bilmelidir ki Kıbrıs mücadelesinde yalnız değildir».⁵⁵

Görüleceği üzere, Cuntanın yönetimi ele alışını Sovyetlerce iyi karşılanmamıştır. Kıbrıs sorununa bir çözüm yolu bulmak için, Türk-Yunan ikili görüşmelerinin tekrarı yolunda yapılan ön temasların olumlu sonuç vermemesinin ve Yunan hükûmetinin teklif olarak «ENOSİS'e karşı toprak verelim» şeklindeki şartları, bunun ya-

(54) Milliyet Gazetesi, 12 Nisan 1967.

(55) Cumhuriyet Gazetesi, 4 Mayıs 1967.

nında, zamanla Cunta hükûmetinin Kıbrıs Rum çevrelerinde sevilme-
meyip, Kıbrıs'da bağımsızlık akımının güçlenmesi, Türk Hükûme-
tini Makarios Hükûmeti ile anlaşmaya yöneltmiştir.

Bu durum ise, Cunta Hükûmeti ile ona karşı gelen Maka-
rios yönetiminin ilişkilerini bozmuş ve hatta Kıbrıs'da Cunta tara-
fından hazırlanan ve amacı Makarios'u devirmek olan YILDIRIM
(Astrapi) Plânını uygulama söylentileri dolaşmaya başlamıştı. Bu-
nunla ilgili ilk ve önemli tepki Sovyetler Birliğinden gelmiş ve res-
mî Haber ajansları Tass aracılığı ile Atina Hükûmetine şu bildiri-
yi yayınlamışlardır:

«Yunanistan'daki reaksiyoner çevrelerin, Birleşik Amerika ve
diğer NATO üyelerinin desteği ile uzun zamandan beri, Kıbrıs Cum-
huriyetinin bağımsızlık, hükûmranlık ve toprak bütünlüğüne karşı
silâhlı bir plân üzerinde çalışmakta oldukları bilinen bir şeydir.
Bütün bu plânlar, herkesçe çok iyi bilinen ve B.M. üye devletleri
dahil, Kıbrıs Cumhuriyetinin durumunu kötüleştirecek veya dünya
barışını tehlikeye düşürecek hareketlerden kaçınılmasını öngören
Güvenlik Konseyi kararlarına aykırıdır.

Sözde 'Acheson Plânı' NATO'da yine ortaya atılmıştır. Plân,
Kıbrıs Cumhuriyetinin ortadan kaldırılmasını, Adanın taksim edil-
mesini ve Kıbrıslıların devlet statüsünden yoksun bırakılmasını ön
görmektedir. Bu günkü durumda Kıbrıs'da bir hükûmet darbesi ya-
pılması hususundaki bir plânın yeniden uygulanmaya çalışılması
bir raslantı eseri değildir. NATO liderleri, Yunanistan'daki askerî
reaksiyoner grubun yönetimi zorla ele geçirmesinden beri, meyda-
na gelen durumdan yararlanmayı ummaktadırlar. Kıbrıs'da halka
karşı askerî bir diktatörlük kurmak istemektedirler. Kıbrıs halkı-
na karşı komplo hazırlayıcıları, İsrail'in Araplara saldırımları ile
meydana gelen gerginlikten de yararlanmak istemektedirler. B.M.
nin tam bir üyesi olan Kıbrıs'ın hükûmranlık ve toprak bütünlü-
ğüne karşı olan plânlar, emperyalizmin genç ülkelere karşı olan
yıkıcı çaba zincirinin bir halkasını meydana getirmektedir.

Tass, Sovyetler Birliği'nin dikkat nazarını, Kıbrıs'ı ilgilendiren
tehlikeli olaylara ve bu bölgede yeni bir durum yaratmak ve Kıb-
rıs Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşüren olaylara çevirmiş
olduğunu belirtmeye yetkili kılınmıştır.

Halkların barış ve güvenliğinin savunmasını üzerine almış olan
B.M., yukarıda belirtilen olaylara kayıtsız kalamaz. Kıbrıs'da bir
hükûmet darbesi hazırlayanlar, bütün sonuçlarının sorumluluğunu
taşımalıdırlar. Kıbrıs'ın içişlerine kimse karışmamalıdır. Türk ve

Rum olarak yalnız Kıbrıslılar kendi geleceklerini tâyin etme hakkına sahiptirler».⁵⁶

Oldukça sert olan bu bildiriden hemen sonra, yine Tass Ajansı tarafından bildirinin yorumu niteliğinde Kıbrıs sorunu ile ilgili olarak şöyle bir açıklama yapıldı:

«..... Amerika ve öteki NATO ülkelerince desteklenen Yunan gerici çevrelerinin, Kıbrıs Cumhuriyetinin bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü aleyhinde uzun zamandır plânlar hazırladığı kimse için bir sır değildir. Ulusların güvenliği ve barışı lehinde bir siyaset izleyen Sovyetler Birliği, Akdenizin bu kısmındaki gelişmeleri bilmezlikten gelemez. Kıbrıs'da bir darbe düşünenler, bundan doğacak sonuçların sorumluluğunu yükleneceklerdir».⁵⁷

Makarios'un devrilerek ENOSİS'in gerçekleştirilmesi amacını güden Astrapi - Yıldırım Plânını pretosto için Yunan Hükûmetine hitaben yayınlanan Sovyet bildiri ve daha sonraki yorumu, şüphesiz Yunanistan'da olumsuz olarak karşılanmış ve bu konuda tamamen kontrolde olan Yunan gazeteleri, Sovyetler'in karşıt olmalarına rağmen, ENOSİS'in gerçekleşeceğine değinerek, «Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşme amacının patronları memnun etmediğini» belirtmekten geri kalmamışlardır.⁵⁸ Burada «patron» sözünün Sovyetler Birliği'ni kasteddiği açıktır. Sovyet Bildirisinin Yunanistan'ı pek ürkütmediği, gerek Yunan gazetelerinden ve gerekse Cuntanın kuvvetli adamı olan albay Papadopoulos'un Kıbrıs'a yaptığı bir ziyaretten dönerken verdiği demecinde açıkça görülmektedir. Papadopoulos, sonradan Makarios'un da doğruladığı demecinde;

«ENOSİS için Makarios ile anlaştık.»⁵⁹ demiştir. Sovyetler'in asla ENOSİS olamaz şeklindeki tutumlarına karşılık Cuntanın bu tutumu oldukça cesur bir adım olarak nitelenebilir.

Sovyetler'in yayınladıkları sert bildirinin Türkiye'deki tepkisini iki yönden incelemek gerekir: Bildirinin, Atina'nın Kıbrıs'da bir oldu bitti meydana getirmesi haberine dikkati çekmesi ve böyle bir durumda Türkiye ve Türk toplumunun aleyhine gelişecek herhangi bir davranışta seyirci kalınmayacağını kesin bir dille belirtmesi, yani muhtemel bir Yunan oldu bittisine şimdiden ihtarda bulunması yönlerinden bildiri Türkiye'de olumlu olarak karşılan-

(56) The Current Digest, op. cit., Vol. XIX, No: 27, sh. 20

(57) Cumhuriyet Gazetesi, 6 Temmuz 1967.

(58) Cumhuriyet Gazetesi, 12 Temmuz 1967.

(59) Cumhuriyet Gazetesi, 15 Ağustos 1967.

miştir. Bildirinin Türkiye'nin Uluslararası anlaşmalardan doğan karışma haklarını inkâr eder bir anlam taşıması yönü ise, bildirinin Türkiye'de olumsuz karşılanmasına neden olmuştur.

Bildiri, ABD. de sert tepkilere yol açmış, özellikle Tass Haber ajansının Pravda'da yayınlanan ve Amerika'yı Kıbrıs'da karışıklık çıkartmakla suçlayan yazısını vermesinden sonra bu tepki daha da sertleşmiştir. Tass tarafından yayınlanan Pravda'nın yazısında, Washington'nun Kıbrıs'daki istihbarat örgütü ile CIA ajanlarının faaliyetini süratle arttırdığını ileri sürerek;

«.....Lefkoşe'deki Amerikan Büyük Elçiliği çeşitli diplomatik görevlerde çalıştırılmak üzere tecrübeli ajanlarını Ada'ya gizlice sokmuştur. CIA kışkırtıcı hareketleri ve bombalama olayları tertiplemektedir. Ada'nın sadık dostları olan Sovyetler Birliği ve Arap memleketlerine karşı cephe almaya teşvik edilmektedir» şeklinde suçlamada bulunulmakta idi.⁶⁰

Gerek daha önce yayınlanan bildiri ve gerekse daha sonraki Sovyet suçlamaları ile ilgili olarak Amerikan Dışişleri Bakanlığı bir bildiri yayınlamış ve bildiride Tass Haber ajansı tarafından yayınlanan ve NATO üyesi ülkelerin halen Kıbrıs'da bir askerî diktatörlük kurulması konusunda birbirleri ile danıştıklarını iddia eden haberleri kesinlikle yalanlamıştır.⁶¹

Bu sıralarda, yine Tass tarafından yayınlanan bir bildiri de Sovyetler'in Kıbrıs ilişkileri yönünden üzerinde durulacak niteliktedir. Sovyetler'in Kıbrıs ile silâh anlaşması yaptığını yazan Batı basınına yalanlar nitelikde olan bildiride şöyle deniliyordu:

«.....Son günlerde Batı basınında, Sovyetler Birliği ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında, Kıbrıs'a Sovyet silâhları satılması konusunda bir anlaşmaya varıldığı haberleri çıkmaktadır.

Tass ajansı bu haberlerin herhangi bir destekten yoksun olduğunu ve Kıbrıs'ın hükümranlık ve bağımsızlığını hedef tutan dış saldırgan kuvvetlerin plân ve plânlarına kamuflaj olduğunu bildirmeye yetkili kılınmıştır».⁶²

Dikkat edilirse, Sovyetler Birliği Kıbrıs konusu ile çok yakından ilgilenmekte ve Türkiye sormadığı halde, haberleri kendiliğinden yalanlamaktadır. Kuşkusuz bunun gerçek nedeni, Yunanistan'

(60) Cumhuriyet Gazetesi, 18 Temmuz 1967.

(61) Belleten, op. cit., Temmuz 1967, sh. 34.

(62) The Current Digest, op. cit., Vol. XIX, 28 Ağustos 1967, sh. 17.

da sağcı bir yönetimin olması ve Sovyetler'in büyük bir titizlikle olayları izlemesidir.

10. TÜRK BAŞBAKANININ SOVYETLER BİRLİĞİ'NİN ZİYARETİ :

1966 yılı sonunda Sovyet Başbakanı Alexi Kosigyn'in Türkiye'ye yapmış olduğu ziyareti iade amacı ile 19-28 Eylül 1967 tarihlerinde Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel, Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiştir. Daha çok, iki ülke arasındaki ilişkileri daha da geliştirmek amacı ile yapılan bu ziyaret, bir hafta kadar önce başarısızlıkla sona eren Kıbrıs sorunu ile ilgili Türk-Yunan ikili görüşmeleri sonunda yapılmış olması bakımından Kıbrıs konusuna da önem kazandırıyordu. Çünkü, esasta birbirine çok yakın olan Kıbrıs konusundaki Türk ve Sovyet tutumlarının böylece Yunanistan tarafından kabul edilmediği ve buna karşılık ENOSİS fikrine çok sıkı sarılmış olduğu ve hatta «ENOSİS'e karşı Türkiye'ye Kıbrıs'da bir NATO üssü yeterlidir» şeklindeki teklifler ve Türkiye'nin bunu kabul etmeyişi, Sovyetler'in Kıbrıs tutumları yönünden Türkiye lehinde yeni gelişmelere yol açabilirdi. Demirel'in Moskova'ya gitmeden önce yaptığı bir konuşmada Kıbrıs konusuna değinerek, bu konuya görüşmelerde öncelik tanınacağını belirtmesi, görüşmelerde Türk-Yunan ikili görüşmelerine özellikle değinileceğini doğruluyordu.

Moskova'da yapılan görüşmelerde Kıbrıs konusu ele alınmış ve bu konuda yaptığı bir konuşmada Sovyetler Birliği Başbakanı Alexi Kosigyn'in,

«....Sovyet Hükümetinin fikrinde, Kıbrıs sorununu gerçekten barış yolu ile ve Kıbrıs Cumhuriyetinin hükümranlığını ve toprak bütünlüğünü koruma yolu ile çözmek isteyenler, bu ülkenin bağımsızlığını baltalama taktiklerine kesin olarak karşı koymalıdır» şeklinde konuşması, Sovyetler Birliğinin Kıbrıs konusundaki tutumlarının değişmediğini açıkça göstermektedir.⁶³

Görüşmeler sonucu yayınlanan Ortak Bildiride, diğer bir çok konu yanında Kıbrıs Konusuna da yer verilmişti :

«.....Başbakanlar Kıbrıs konusunda fikirlerini açıklamışlardır. Doğu Akdeniz'in bu bölgesinde durumu gerginleştirmek ve Kıbrıs Devletinin bağımsızlığına son vermek teşebbüsünün arzettiği

(63) TRT Dış Haberler Bülteni, 29 Eylül 1967, sh. 7.

tehlikenin ciddiyetini belirtmişlerdir. Hükümet Başbakanları, Kıbrıs sorununun Kıbrıs devletinin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü koruması esasına dayandığını, Türk ve Rum ulusal toplumlarının kanunî haklarını ve yararlarını ve güvenlik, karşılıklı güven içinde yaşamalarını sağlayacak şekilde barışçı yollarla halledilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Taraflar 4 Mart 1964 tarihli Güvenlik Konseyi kararı gereğince, bütün BM. üyelerinin Kıbrıs'da durumu kötüye götürecektir hareketlerden sakınmalarının ciddî bir zaruret olduğunu bir kere daha belirtmişlerdir».⁶⁴

Bildiride son gelişmelerin getirdiği tehlikelere değinilmekte ve Kıbrıs konusundaki eski görüşler bir kez daha tekrarlanmakta idi. Ayrıca bildirinin başka bir kısmında belirtilen şu cümle ise, rejim sorunu dışında, diğer konularda olduğu gibi Kıbrıs konusunda da kesinlikle iki ülke arasında anlaşmazlık olmadığını göstermekte idi :

«...Başbakanlar, Sovyetler Birliği - Türkiye arasındaki temel yararları karşıt duruma sokacak bir sorunun var olmadığını doğrulamışlardır».⁶⁵

Demirel'in Sovyetler Birliğine yapmış olduğu bu ziyaret, genel sonucu bakımından başarılı olarak nitelenebilir. Çünkü, bu ziyaret ile iki ülke arasındaki ilişkiler daha iyi bir düzeye getirilerek iki ülke arasındaki soğuk ve güvensiz hava giderilmiş oluyordu. Başbakan Demirel, Moskova ziyareti dönüşünde bu durumu şöyle açıklıyordu :

«...Türkiye Sovyetler Birliği ile ilişkilerini geliştirmekte sakınca değil, fayda gördüğünü; dış politikanın hislere ve husumetlere değil, akılcılık esaslarına dayanacağını açıkca belirtmekle Sovyetler ile yakınlaşma politikasını samimiyetle benimsediğini ortaya koymuştur».⁶⁶

Demirel'in bu ziyareti aynı şekilde Sovyet Basınında da başarılı olarak nitelendirilmiştir. Bu konuda Izvestia şunları yazıyordu:

«...Türk Başbakanının ziyareti ve Türk-Sovyet görüşmelerinin başarı ile kapanması ülkelerimiz arasındaki iyi komşuluk ilişkilerine önemli bir katkıda bulunmuştur».⁶⁷

(64) Cumhuriyet Gazetesi, 30 Eylül 1967.

(65) Cumhuriyet Gazetesi, 30 Eylül 1967.

(66) Milliyet Gazetesi, 30 Eylül 1967.

(67) Ulus Gazetesi, 2 Ekim 1967.

Ziyaret Batıda da başarılı olarak bulunmuş ve konu ile ilgili olarak BBC bir yorum yayınlamıştır. Genel olarak, Türk-Sovyet ilişkileri ve bu arada Kıbrıs konusuna da değinen yorumda, Kıbrıs konusunda şunları söylüyordu :

«.....Yayınlanan bildiriden anlaşıldığına göre, iki ülke arasında ana sorunlarla ilgili hiçbir anlaşmazlık bulunmamaktadır. Bir çok konular arasında Kıbrıs konusuna da değinen bildiride, Ada'nın bağımsızlığına zarar verecek herhangi bir harekete asla izin verilmeyeceği belirtilmektedir. Sovyet Rusya hükûmeti, Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması konusunda yapılacak herhangi bir teklifi reddetmekte kesinlikle Türkiye'nin yanında olacaktır».⁶⁸

11. BOĞAZIÇI VE GEÇİTKALE OLAYLARI VE SOVYET TUTUMU :

1967 yılı kasım ve aralık aylarında Kıbrıs yeni olaylara sahne olmuştur. 16 Kasım 1967 tarihinde, Yunanlı general Grivas'ın yönetimindeki Rum muhafız kuvvetlerinin Kıbrıs'ın güneyinde bulunan Boğaziçi ve Geçitkale Türk köylerine saldırıya geçmeleri ve suçsuz Türk köylülerini öldürerek, köyleri yağma etmeleri Kıbrıs Ada'sını yeniden buhranlı devreye sokmuştur. Türk Hükûmeti, Londra ve Züriç anlaşmaları ile kendisine tanınmış olan karışma hakkını, Türk vatandaşlarını korumak için kullanmaya karar vermesi üzerine, durum uluslararası bir hal almıştır. Hükûmet, Yunan hükûmetine bir ültimat vermiş ve bunda, gizli olarak Ada'ya sokulmuş bulunan 15 bin Yunan askerinin geri çekilmesi, yağma edilen yerlerin tazmini gibi ağır koşullar ileri sürmüş ve bunlar yapılmadığı takdirde karışma hakkını kullanacağını kesin olarak belirtmişti.

Olayların başlamasından bir gün sonra, 17 kasım 1967 tarihinde olaylarla ilgili olarak Sovyetlerin Ankara Büyük elçisi Smirnov, dışişleri bakanı Çağlayangil ile görüşmüş ve son olaylarla ilgili olarak görüşünü şu şekilde belirtmiştir :

«Biz diyoruz ki Kıbrıs'da çözümlenmemiş sorunlardan yararlanmak isteyenler çoktur ki, bir savaşın ocağını ateşlemek için çalışıyorlar. Bizce, en iyi çıkar yol, barışı sağlamaktır. Bu sorunda da gelişmeye göre, karar almak gerekir. Kralcılar, faşistler, saldırgan olarak çıkarsa tutum ona göre olacaktır. Galiba bütün dünya

(68) TRT Dış Haberler Bülteni, op. cit., 29 Ekim 1967. (BBC).

devletleri bu konudaki gerekli bütün fikrini söyleyecektir. Sovyet Hükûmetinin siyaseti, bütün zor sorunlarda en sonuna kadar barış yollarından faydalanmaktadır. Bizce en iyisi barıştır. Şimdi Grivas, her yaptığı şeyden vazgeçmiş, işgal ettiği yerleri terketmiş, B.M. silâhlarını geri vermiştir..».⁶⁹

Sovyetlerin bu çok önemli duruma karşı ilk tepkileri barışçı yollardan gidilmesi ve barışın devamının sağlanmasının istenmesi; buna karşılık, suçlunun cezalandırılması konusuna değinilmeyişi şeklinde kendini göstermiştir. Aynı şekilde, ABD de, elçileri aracılığı ile Türk Hükûmetinin barışçı yolları kullanmasını istemiştir.

Yunanistan'ın Türk ültümatomuna olumlu ya da olumsuz cevap vermemeleri üzerine, Türkiye'nin savaş hazırlıklarına başlaması, büyük devletlerin olaya ilgilerini daha çok çekmiştir. Sovyetler Birliği yayınladığı bir bildiride, Kıbrıs uyuşmazlığında taraflara anlayış, sabır çağrısında bulunarak;

«...Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü esasına göre çözümlenmesi gerekir. Kıbrıs buhranı, Ada'yı NATO'nun bir savaş üssü durumuna getirmek isteyen gerici Yunan çevrelerinin gerici politikası ile ilgilidir. Türk Hükûmeti, bu durum karşısında belirli çıkarları için bazı tedbirler almışlardır» deniliyordu.⁷⁰

Bildiri yorumlanacak olursa, genel anlamı bakımından Türkiye'nin yanında Yunanistan'ın ise karşısında olduğu anlaşılmaktadır. Bildiride Kıbrıs sorununun ancak, Kıbrıs'ın egemenlik, bağımsızlık esaslarına göre çözümleneceğini bildirmesi ise ENOSİS'in hiçbir zaman kabul edilemeyeceğini açıkça göstermekte idi.

Sovyetler'in resmî hükûmet bildirilerinin yayınlanmasından bir gün sonra, konu ile ilgili olarak, Ankara büyük elçisi Smirnov, bu kez Başbakan Demirel ile uzun bir görüşme yapmış ve Sovyet hükûmetinin bir gün önce yayınlamış olduğu bildiriden farklı bir bildiri getirmiştir. Görüşmeden sonra, gazetecilerin sorularını cevaplayan Smirnov, Başbakan ile yaptığı görüşmede genel olarak bütün Kıbrıs sorununu görüştiklerini belirterek ve şunları söylemiştir :

«...Suçsuz Kıbrıs Türklerini kayba uğratma nedeni, Yunan Cuntasının hareketleridir. Yunan Cuntasının suçsuz Türk halk ve

(69) Ulus Gazetesi, 18 Kasım 1967.

(70) Cumhuriyet Gazetesi, 23 Kasım 1967.

zavallı köylülerine karşı giriştiği hareketler, Sovyet kamu oyunda tepki yaratmıştır. Bu durumu, Sovyet Hükûmeti olarak kınıyoruz.»

Smirnov daha sonra, Türkiye ile Yunanistan arasında bir savaş çıktığı takdirde Sovyetler Birliği'nin tutumunun ne olacağı sorusunu ise, «bunu zaman gösterecek» şeklinde cevaplamıştır.⁷¹ Yuvarlak da olsa verilen bu cevabı hiçbir zaman olumsuz olarak yorumlamamak gerekir. Böyle bir durumda, en kötü bir yorumla dahi, Sovyetler'in 'karışmayacağı' gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin olaylara karşı resmî ilgi ve tepkileri bu durumda iken, Sovyet basını olayların bütün sorumlusu olarak NATO ve Yunan Cuntasını görmekte ve Kıbrıs'ın bir NATO üssü haline gelmesinin reddinden sonra, Kıbrıs'a açık karışma olanağı yaratmak amacı ile bu durumun NATO ajanları tarafından yaratıldığı ileri sürülmekte idi.

Sürenin dolması, buna karşılık Yunan Hükûmetinin Türk Ültimatoma olumlu bir cevap vermemesi, Amerika Birleşik Devletlerinin buhrana aktif olarak karışmasına neden olmuştur. Buhrana bir çözüm yolu bulabilmek ve tarafları uzlaştırmak için arabulucu Cyrus Vance'i gönderdi. Arabulucu, 3-4 gün süren Türkiye-Yunanistan ve Kıbrıs arasındaki görüşmelerinden sonra, Türk ulti-matomuna, biraz değişiklikle beraber, Yunanistan'ın olumlu cevap vermesini sağladı. Cevaba göre, Yunan birliklerinin Adadan geri çekilmesi ve diğer şartlar kabul ediliyor, ancak birliklerin geri çekilmesi için Türkiye'nin tanımış olduğu kısa süre, iki ay olarak biraz daha uzatılıyordu. Böylece, Kıbrıs'ın fiili ENOSİS durumu ortadan kalkmış oluyordu.

Cyrus Vance'in uzlaştırıcı olarak işe karışması, daha doğrusu Amerika'nın doğrudan doğruya buhrana el atması, Sovyetler tarafından tepki ile karşılanmamıştır. Bunun nedenini ise, Türk Hükümetinin şartı olan Yunan askerlerinin Ada'dan çekilmesinin yani fiili ENOSİS'e son verilmesinin, ENOSİS fikrine aslında karşı olan Sovyetlerin de benimsemeleridir. Buna ek olarak Sovyetler Birliği, Yunan Cuntasına karşıdır. Türk Hükümeti ile ise ilişkileri iyi olup, Kıbrıs Cumhuriyetinin varlığının dayandığı Londra ve Zürih anlaşmalarına da biraz olsun dönmüş olduğu kanısını vermekte ve ara bulucunun çalışmalarının bu yönde oluşu, arada bu bakımdan bir yakınlaşma meydana getirmiştir.

(71) Cumhuriyet Gazetesi, 24 Kasım 1967.

Sorunun olağanüstü olarak Güvenlik Konseyinde görüşülmesi sırasında Türk ve Rum temsilcilerinin konuşmalarından sonra, Sovyet temsilcisi Nikolai Fedorenko söz alarak, Sovyet Hükûmetinin Kıbrıs'da tehlikeli sonuçlara yönelebilecek durumu endişe ile izlediğini belirtmiş ve;

«...Rusya Kıbrıs Cumhuriyetinin yabancı karışmadan uzak olarak, bağımsızlık, hükümranlık ve toprak bütünlüğünün korunmasını azimle destekler. Ada'nın içişlerinin çözülmesi, Kıbrıslılara ait olmalı. Kıbrıs'da Türk ve Rum toplumlarının meşru hakları korunmalıdır. Rusya, Kıbrıs sorununun, belirli kuvvetlerin yararına ve Kıbrıslıların ardından çözülmesi girişimine karşıdır.» Sovyet Delegesi daha sonra konuşmasına devam ederek, tarafları itidal ve Kıbrıs'da Türk ve Rumlar arasında meydana gelen olayların silâhla çözülmesi girişiminden vazgeçmeye çağırmıştır.⁷²

Fedorenko'nun Güvenlik Konseyin'de yapmış olduğu bu konuşma, şimdiye kadar yapılan konuşmaların tersi olarak Türkiye'yi suçlamamakta ve sorumlu olarak Yunanistan ve Amerika Birleşik Devletler'i göstermekte idi.

Genel olarak belirtmek gerekirse, son buhranda Sovyetler Birliği, buna benzer diğer olaylarda Türkiye'yi suçlu bulurken bu kez tamamen Türkiye'nin yanında yer almıştır. Ancak, burada bir noktaya değinmek gerekir: Buhranın ilk anlarında Sovyetler Birliği'nin suçladığı Yunanistan olup, Makarios hükûmetine bu konuda ses çıkarmamıştır. Bu durum, arabulucu Cyrus Vance'in Türkiye ile Yunanistan arasında anlaşmayı sağlayıp da, asıl problem Makarios'un direnişine kalınca Sovyetler Birliği'nin susmayı tercih etmelerinde daha iyi görülmektedir. Bunun açık nedeni, Sovyetler Birliği'nin başlangıçta, buhranın Türkiye ile Yunanistan arasında oluşu ve böyle bir durumun ise NATO'nun sağ kanadının çökmesine kadar varabilecek bir halde olması idi.

Buhranın giderilmesinden sonra, soruna köklü bir çözüm yolu bulmak amacı ile sorunun yeniden NATO'da görüşülmesi ise Sovyetler Birliği'nin tepkisi ile karşılaşmıştır. Özellikle Sovyet Basını, bu konuda yazılar yazarak, Kıbrıs sorununun hiçbir zaman NATO'nun yetkisine girmediğini belirtmişlerdir. Bu konuda Pravda şöyle diyordu :

«Kıbrıs sorunu sadece Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenliği ve Kıbrıslıların kendi kaderlerini tayin hakları esasında hareketle

(72) Cumhuriyet Gazetesi, 26 Kasım 1967.

çözümünebilir. Bu sorunun çözümlenmesi için uluslararası bir kuruluşa ihtiyaç varsa, bu askerî bir blok olan NATO değil, Güvenlik Konseyi olmalıdır».⁷³

Ancak, sorunun çözümlenmesi NATO toplantılarında olamamıştır. Böylece, Sovyetler Birliği'nin başlangıçtan beri üzerinde durduğu, Kıbrıslıların dışında çözümlenmesi bugün için bırakılmış olmaktadır.

12. CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY'IN SOVYETLER BİRLİĞİ'Nİ ZİYARETİ

Türkiye Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın 1969 yılının 12-21 kışım tarihleri arasında yaptığı resmî ziyaret, Türk-Sovyet ilişkileri yönünden çok önemlidir. Bu ziyaret ile 1964 yılından beri iki komşu ülke arasında başlamış olan karşılıklı ziyaretlerin en yüksek düzeyde olanı yapılmış oluyordu. Yani, Türk-Sovyet tarihinde ilk kez olarak bir Türk Cumhurbaşkanı Sovyetler Birliği'ne resmî bir ziyaret yapıyordu. Böyle bir gezinin iki ülke ilişkilerine önemli etkiler yapması beklenebilirdi. Cumhurbaşkanı'nın Ankara'dan hareketinden önce verdiği demeçde bu durum açıkca belirtiyordu :

«Devlet Başkanları seviyesinde ilk defa vaki olan bu ziyaretimin, gelişmekte olan münasebetlerimize yararlı olacağını ümid ediyorum».⁷⁴

Cevdet Sunay'ın bu ziyareti ile, kuşkusuz aynı zamanda Sovyetler'in, iki yıla yakın bir süredir devam edegelen Kıbrıs'daki iki Toplum önderleri arasındaki görüşmeler konusundaki tutumları da açık olarak belirlenmiş olacaktı. Gerçi yapılan bu görüşmelerden Sovyetler Birliği'nin hoşnud olduğu, bunun aksini gösteren herhangi bir tutumları olmadığı biliniyordu, ancak bu tutumun Devlet Başkanları düzeyinde tekrar ele alınması ve gerekirse bu konuda yayınlanacak ortak bildiriye geçirilmesi çok daha iyi olacaktı. Bilindiği üzere, Sovyetler Birliği Kıbrıs sorununun, ancak iki toplum önderlerinin yapacakları görüşmeler ile çözümlenmesini istiyordu. İki toplum arasında iki yıla yakın bir süreden beri devam eden görüşmeler ise Sovyetler'in istediği biçimde yürüyordu.

Sunay'ın Sovyetler'e yapacağı bu ziyaret ile Sovyetler'in Kıbrıs tutumlarına yeni bir şeyler eklemeleri beklenmiyordu ama, da-

(73) Daily News, 14 Aralık 1967.

(74) Cumhuriyet Gazetesi, 13 Kasım 1969.

ha önce de belirtildiği gibi, var olan tutumun tekrarlanması, Türk görüşünü destekleyecekti.

Moskova'da içden karşılanan Sunay ve Türk Heyeti ile Sovyet yöneticileri arasında başlayan görüşmelerin ilk gününde iki ülkeyi ilgilendiren çeşitli ekonomik görüşler yanında, uluslararası sorunlar konusunda da görüşmeler yapıldı. Bu görüşmeler arasında yer alan konulardan biri de Kıbrıs sorunu olmuştur. Bu konuda Sovyetler'in Türkiye'yi desteklemeye devam edişlerinin öğrenilmesi, yani eskiden olduğu gibi, bağımsızlığa dayanan Türk görüşünü desteklediklerini tekrarlamaları, önceden beklenen bir husus da olsa, Türk Cumhurbaşkanı ve Türk Heyeti tarafından memnunlukla karşılanmıştır.

Kıbrıs sorununa, resmi görüşmelerden başka, onura verilen yemeklerde de değinilmiş; ilkin bu konuda Sunay onuruna verilen bir yemekde, Türk Cumhurbaşkanı Kıbrıs sorununa değinerek, bu konudaki Türk görüşünü oldukça ayrıntılı olarak anlatmıştır.⁷⁵ Daha sonra Sunay'ın Sovyet Prezidyum Başkanı Nikolai Podgorny onuruna verdiği yemekte ise, konuya Podgorny tarafından değinilmiş ve verdiği demeçde Podgorny, Sovyetler'in Kıbrıs sorununa tüm Kıbrıs Halkının çıkarlarını gözönüne alacak barışçı bir çözüm bulunmasından yana olduğunu belirtmiştir.⁷⁶

Podgorny'nin bu konuşmasından da açıkca anlaşıldığı gibi, Sovyetler Birliği, Kıbrıs konusundaki çözüm yolunun yine kendi içinde olabileceği şeklindeki kanısını devam ettirmektedir.

Görüşmeler sonunda, 21 Kasım 1969 tarihinde yayınlanan Ortak Bildiri'de diğer konular yanında Kıbrıs konusuna da yer verilmiştir. Uluslararası konular kısmında yer alan Kıbrıs sorunu hakkında şöyle deniliyordu :

«...İki taraf Kıbrıs konusunda fikir teatisinde bulunmuşlardır. Türk tarafı son gelişmeleri izah etmiştir. Taraflar bu konuda daha evvel açıklanmış olan pozisyonlarını teyid etmişlerdir. Taraflar bu ihtilâfa barışçı bir hal şekli bulunması gerektiğinde mutabıktırlar. Taraflar, Türk ve Rum Cemaatleri Temsilcileri arasında hâlen yapılmakta olan görüşmelerin iki cemaatin meşrû hak ve menfaatlerini hesaba katacak şekilde ve Kıbrıs Devletinin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü esasına istinaden barışçı bir nihaî çözüme yol açacağı ümidini izhar etmişlerdir».⁷⁷

(75) Ayrıntılı bilgi için Bknz. Cumhuriyet Gazetesi, 13 Kasım 1969

(76) Cumhuriyet Gazetesi, 21 Kasım 1969.

(77) Milliyet Gazetesi, 22 Kasım 1969.

Bildiriden açıkca anlaşılacağı üzere, her iki taraf, iki yıla yakın bir süredir devam eden iki toplum arasındaki görüşmelerden ümitli olduklarını belirtmektedirler. Ancak, kesin çözüm şeklinin iki toplumun hak ve yararları gözünde bulundurularak yapılması koşul olarak ileri sürülmektedir. Kuşkusuz bu koşul, Türk görüşünün açık bir belirtisi olmaktadır. Ancak bunun Sovyetler Birliği tarafından resmî bir belgede kabul edilmesini önemli olarak nitelenebilir. Özellikle, iki toplum arasındaki görüşmelerin uzamasındaki nedenlerden biri olarak bilinen Bölgesel yönetim konusunda, Rum yöneticilerin Türk toplumuna pek hak tanımaya yanaşmamalarının bilindiği bir sırada, Sovyet Yöneticilerinden bu konuda destek görmek, görüşmelerde Türk Toplumuna güç verecek niteliktedir.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, Cevdet Sunay'ın Sovyetler Birliği'ne yaptığı 10 günlük resmî ziyaret, Kıbrıs konusu bakımından fazla bir şey getirmemekle birlikte, Sovyet görüşünün son gelişmelerin ışığı altında, son tutumlarının resmi bir belgede belirtilmesi ve bunun da Türk görüşü lehinde olduğunun öğrenilmesi bir avantaj olarak kabul edilmelidir.

Sunay'ın Sovyetler Birliği'ne yapmış olduğu ziyaret, daha sonra her iki ülke tarafından yapılan bildirimlerle faydalı olarak nitelendirilmiştir. Bu konuda yurda döndükten sonra bir demeç veren Başkan Sunay şöyle diyordu :

«.....Sovyet Ricali ile iki ülke arasındaki ilişkilerin memnuniyet verici havası içinde yaptığımız görüşmelerde, milletlerarası durumun genel seyri ve belli başlı meseleler üzerinde görüş teatisinde bulunduk. Bu ziyaretten memnun olduk. Memnun olarak dönüyoruz. Sovyetler Birliği'ne yaptığımız ziyaretin ilişkilerimizin geleceği yönünden iyi ve olumlu geçtiğine inanıyorum.»

Kıbrıs konusunda ise, «Sovyetler Birliği liderlerinin Kıbrıs konusunda her zaman ki yakın ilgiyi ve anlayışı müşahade etmekten memnun oldum.» şeklinde demeç vermesi, ziyaretin Türkiye yönünden yararlı olduğunu göstermektedir.⁷⁸

Ayrıca yine bu konuda Türk Dışişleri Bakanının gezi dönüşü Cumhuriyet Senatosunda verdiği bilgiden de bu ziyaretin yararlı geçtiği anlaşılmaktadır. Ziyaret, Ana Muhalefet Partisi C.H.P tarafından da olumlu olarak nitelendirilmiştir.⁷⁹

(78) Milliyet Gazetesi, 22 Kasım 1969.

(79) Ayrıntılı Bilgi için Bknz. Milliyet Gazetesi, 7 Aralık 1969.

Ziyaret Sovyetler Birliği Yöneticileri tarafından da faydalı olarak kabul edilmiş ve özellikle Türkiye ile olan ekonomik gelişmeler ve diğer uluslararası sorunlar üzerinde görüş birliğine varılmıştır.

Türk Cumhurbaşkanı'nın Sovyetler'e yaptığı bu ziyaret, kuşkusuz Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından olumsuz olarak karşılanmış ve ziyaretin daha başlangıcında, Lefkoşa'da bulunan Kıbrıs'ın Moskova Büyük Elçisi Dimos Hacimiltis, Makarios tarafından acele olarak Moskova'ya geri gönderilmiştir. Ayrıca, AKEL taraftarı basın tarafından da Kıbrıs-Sovyetler Birliği ilişkilerinin Devlet Başkanları düzeyinde yürütülmesi için kampanya açılmıştır.⁸⁰

13. SONUÇ :

Araştırmamızda 1965-70 yılları arasındaki devrede Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs sorunundaki tutumlarını incelemeye çalıştık.

Denilebilir ki Sovyetler Birliği'nin bu devredeki tutumları, arasıra sapmalar olmakla birlikte, Türk-Sovyet ilişkileri ılımlaşarak geliştikçe, Türk tezi, görüşü lehinde olmuştur. Sovyetlerin Kıbrıs konusundaki tutumlarını gösteren ilk somut örnek Podgorny heyetinin Türkiye'ye yapmış olduğu ziyarettir. Bu ziyaret ile Sovyetler Birliği'nin kesinlikle ENOSİS'e ve bunun için kullanılacak olan self-determinasyona karşı oldukları ve Kıbrıs'da yaşayanların tek bir Kıbrıs halkı olmadığı; iki ayrı toplumun varlığı hususları açıklanmış oluyordu. Bu konuda en açık açıklama B.M. de Sovyet Dışişleri Bakanı Gromyko ile Yunan Dışişleri Bakanı Çirimikos arasında geçmiştir. Podgorny'nin Türkiye'de yapmış olduğu konuşmalara değinerek, Sovyetler Birliği'ni Türk tezini savunmakla suçlayan Çirimokos'a Gromyko şu cevabı vermiştir :

«...Biz sizi başlangıçta desteklerken, amacınızın ENOSİS olduğunu ve NATO'yu Doğu Akdeniz'e kadar uzatmak istediğinizi bilmiyorduk. Dâvanızın bir self-determinasyon dâvası olduğunu zannediyorduk.»

Gromyko'nun bu sözlerinde gerçek payı olmakla birlikte, tüm olarak Sovyetler Birliği'nin Makarios'un amacının ENOSİS olduğunu bilmemeleri olanaksız görülmektedir. Ancak, Sovyetler Birliği'nin Makarios'un bu isteğine kolay kolay ulaşamayacağını hesapladığı anlaşılmaktadır. Çünkü, self-determinasyon hakkı elde

(80) Milliyet Gazetesi, 13 Kasım 1969.

edildiği takdirde, büyük kısmı komünist olan Rum halkı bunu, kendilerinden yaşantı düzeyleri düşük Yunanistan ile birleşme demek olan ENOSİS için kullanmayacaklardır. ENOSİS'in olması ise, Kıbrıs Adası'nın NATO üssü durumuna gelmesi demektir ki Kıbrıslı Komünistler bunu hiçbir zaman istemeyeceklerdir. Diğer taraftan, Makarios'un kişisel yararı da ENOSİS tezi ile bağdaşır görünmemektedir. Bütün bu nedenlerden ötürü, Sovyetler Birliği, başlangıçta self-determinasyon prensibini desteklemiştir. Olayların gelişmesi ile Makarios'un açıktan ENOSİS'i savunması, diğer yandan ise Sovyet-Türk yakınlaşması, Sovyetler'in Kıbrıs tutumlarını aynı çerçeve içinde kalmak şartı ile, taksim tezini terk edip kantonal veya federasyon tezini benimseyen Türk tezine yaklaştırmıştır. Türkiye Kıbrıs sorununun çözümlenmesinde şu dört prensibi benimsemiş görünmektedir :

- i. Londra ve Züriç Anlaşmaları tek taraflı olarak değiştirilemez, ortadan kaldırılamaz.
- ii. Lozan Anlaşması ile kurulan Akdeniz'deki denge bozulmaz.
- iii. Kıbrıs başka bir devlet tarafından ilhâk olunamaz.
- iv. Türk toplumunun siyasî hakları ortadan kaldırılamaz.

Sovyetler'in Kıbrıs konusundaki tezleri ise, Türk tezi ile aynı olmamakla birlikte, bu dört prensibe oldukça yaklaşmaktadır. Özellikle, birinci nokta dışında kalan diğer üç husus, ENOSİS'i engellediğinden Sovyet tutumu ile aynı olmaktadır. Londra ve Züriç Anlaşmalarının bozulması veya değiştirilmesi konusu ise, başlangıçta Sovyetlerce önemsenmemiş, ancak Türk-Sovyet yakınlaşmasının iyiye doğru gitmesi, bu konuda da Sovyet tutumunun olumlu olmasını sağlamıştır. Sovyet tutumunun Türkiye lehinde olarak gelişme kaydetmesinin en önemlilerinden biri ise, Gromyko'nun 21 Ocak 1965 tarihinde Kıbrıs'ın yönetimi konusunda «Federasyon» tezini ileri sürmeleri ile olmuştur. Böylece, taksim tezini terkeden Türk görüşü ile aralarında paralellik oluyordu. İki ülke arasında devam eden ziyaretler ile Kıbrıs konusundaki Türk ve Sovyet görüşleri birbirlerine daha da yaklaştırılmıştır.

Bugün için Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs konusundaki görüşlerini çok kısa olarak belirtmek gerekirse şu sonuca varılabilir :

Kıbrıs sorunu, bağımsız, B.M. üyesi bir devlet olan Kıbrıs Cumhuriyetinin iç sorunu olup, her iki (Türk ve Rum) toplumlarının varlığı gözönünde bulundurularak ve her iki toplum ileri gelenlerinin anlaşmaları ile çözümlenebilir. Kendi yönetim sistemleri

ile ilgili olarak federasyon veya buna benzer başka bir sistem kabul edilebilir. Eğer bu şekilde bir anlaşma sağlanmassa ve bu sorunun Uluslararası bir örgütte çözümlenmesi gerekirse, bu örgüt ancak Birleşmiş Milletler olabilir.

Sovyetler Birliği'nin Kıbrıs konusundaki bu tutumları, şimdilik Kıbrıs'daki her iki toplum önderlerinin yaptıkları görüşmelerle uygulama safhasına girmiş bulunmaktadır. Ancak, bu görüşmelerin uzayıp gitmesi bir anlaşmaya varma olanağını zaman zaman zayıflatmaktadır. Bütün aksamalarına rağmen, son Türk-Sovyet Ortak Bildirisinden de açıkça anlaşıldığı gibi, ikili görüşmeler yolu ile sorunun çözümlenmesi konusunda ümitli oldukları görülmektedir.